

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Igor Čenar

Politika novih medijev

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Igor Čenar
Mentorica: doc. dr. Tanja Oblak

Politika novih medijev

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2006

POLITIKA NOVIH MEDIJEV

Diplomsko delo obravnava načine upravljanja z posameznimi segmenti interneta in svetovnega spleta. Opisujem učinke, ki jih koncentracija medijskega lastništva, konvergenca in konkurenčni pogoji zadnjega kilometra imajo na pluralnost medijskih vsebin. Pri tem poskušam primerjati tradicionalne medije in splet. Po zgodovini razvoja interneta v svetu pregledam še slovensko zgodovino interneta in orišem stanje na trgu elektronskih komunikacij v Sloveniji danes. Polemiziram o bistvu zgradbe interneta in intenci, ki je ali ni bila pristona pri zasnovi njegove arhitekture. Nadaljujem z upravljanjem interneta in definiram koncepte upravljanja, mrežne nevtralnosti, cenzure in nadzora nad internetom. Primerjam cenzuro v tradicionalnih medijih z izvajanjem cenzure v dobi komercializacije svetovnega spleta. Govorim o dejstvu, da so se polemike o zgradbi internetne arhitekture spremenile v politično relevanten fenomen. Pregledam najpogostejše oblike nadzora nad internetom in opišem cenzorne prakse nekaterih držav. Zaključim s pregledom regulacije interneta in svetovnega spleta in grobo definiram ključne težave pri razvoju strategij informacijske družbe.

KLJUČNE BESEDE: Lastništvo, internet, upravljanje, cenzura, regulacija

POLITICS OF NEW MEDIA

This work discusses various modes of governance with particular segments of the Internet and the World Wide Web. We describe the effects that media ownership concentration, convergence and conditions of competition on the last mile have on pluralism of media content. At this point I try to compare the traditional media and the World Wide Web. After dealing with a brief history of the beginnings of the Internet we review the present situation on the Slovene market of electronic communication. We further discuss the architecture of internet and pose a question of the intentionality of such architecture. After that, Internet governance the concepts of network neutrality, censorship and Internet surveillance are defined and a comparison of censorship in traditional and the new media is given. We review the most common practices of control over the internet and describe the practice of censorship of some particular countries. The paper concludes with an overview of regulation of the Internet and the World Wide Web, whereby I roughly define the key problems with the development of strategies of information societies.

KEY WORDS: Ownership, internet, governance, censorship, regulation

KAZALO

<i>SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC</i>	6
1. UVOD	7
2. LASTNIŠTVO, DOSTOP, PLURALIZEM. TRADICIONALNI MEDIJI IN SPLET	9
2.1 Lastništvo v tradicionalnih in digitalnih medijih	9
2.1.1 Medijska konvergenca	11
2.1.2 Večpomenske razsežnosti konvergence	13
2.2 Koncentracija lastništva medijev	14
2.3 Učinki koncentracije na medijski pluralizem	15
2.3.1 Povezanost pluralizma lastništva in pluralizma vsebin	15
2.3.2 Hierarhizacija ali decentralizacija upravljanja s spletom?	18
3. INTERNET: STRUKTURA, RAZVOJ IN PRIVATIZACIJA	20
3.1 Rojstvo interneta	20
3.1.1 Definicija interneta	21
3.2 Arhitektura jedra in koncev	22
3.3 Logika razvijalcev in prva internetna povezava	24
3.4 Prva internetna revolucija in začetek privatizacije	26
3.5 Druga revolucija – TCP/IP	27
3.6 Začetki interneta v Sloveniji in pregled trenutnega stanja	28
3.7 Microsoft in odprta koda	34
3.8 Drugi val privatizacije – rojstvo ICANN	35
3.8.1 Mehanizmi nadzora nad ICANN	37
4. UPRAVLJANJE Z INTERNETOM	39
4.1 Politizacija arhitekture interneta	39
4.2 Razsežnosti svetovnega spleta	40
4.3 Upravljanje z internetom	41
4.4 Mrežna nevtralnost	43
4.5 Cenzura ali »s politiko do ostrig«	45

4.5.1 Medijska svoboda: tisk in internet-----	47
4.6 Nadzor nad internetom-----	49
4.6.1 Posledice razvoja nadzornih strategij -----	52
5. SPLET KOT (NE)REGULIRAN MEDIJ IN PRAVNI OKVIRI INFORMACIJSKE DRUŽBE-----	55
5.1 Informacijske družbe in omejevanje dostopa do informacij -----	55
5.2 Socialne norme interneta -----	57
5.2.1 DRM - Upravljanje z digitalnimi pravicami -----	58
5.3 Domena prava – kaj regulirati? -----	61
5.3.1 Ali je splet sploh medij? -----	62
5.4 Strategije informacijske družbe v Evropski uniji in Sloveniji-----	63
6. ZAKLJUČEK-----	67
7. VIRI IN LITERATURA -----	70

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

ARNES	Academic Research and Educational Network of Slovenia (Akademska in raziskovalna mreža Slovenije)
DNS	Domain Name System
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
FCC	Federal Communication Commission
HHI	Hirschman-Herfindahlov indeks
HTTP	Hypertext Transfer Protocol
IANA	Internet Assigned Numbers Authority
ICANN	Internet Corporation for Assigned Names and Numbers
ICT	Information and Communication Technologies (Informacijske in (tele)komunikacijske tehnike/tehnologije)
ID	Informacijska družba
IGF	Internet Governance Forum
IKT	Informacijske in (tele)komunikacijske tehnologije
IPv4	Internetni protokol verzije 4
IPv6	Internetni protokol verzije 6
ISDN	Integrated Services Digital Network (Digitalno omrežje z integriranimi storitvami)
ISP	Ponudnik internetnih storitev ali Internet service provider
MG	Ministrstvo za gospodarstvo
MID	Ministrstvo za informacijsko družbo
NN	Mrežna nevtralnost (Network Neutrality)
NSF	National Science Foundation
NVO	Nevladna organizacija
OPTM	Operater s prevladujočo tržno močjo
TCP/IP	Internet protocol suite
TLD	Domena prvega ranga (Top level domain)
WSIS	World Summit on the Information Society
xDSL	Digital Subscriber Line (digitalni naročniški vod; digitalni naročniški priključek)
ZASP-UPB2	Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah

1. UVOD

»Zdravje« medijev v neki državi je ponavadi pokazatelj stanja svobode in oblasti v njej (Taussig 2005). Ali obstaja povezava med lastništvom nekega medija in vsebinami, ki jih ta medij proizvede? Ali medij odseva politična prepričanja svojega lastnika tako, da so ta inherentno vtkana v bistvo novičarskih žanrov? Že brez resne analize lahko navedemo vsaj dva primera. Prvi, dobro znan, je uniformna podpora vseh 175 tiskanih edicij, pri katerih je Rupert Murdoch lastniško soudeležen, ameriški invaziji na Irak. Druga je še bolj intrigantna, saj združuje kar tri najmočnejše funkcije v eni osebi. Ta troedinost medijske, gospodarske in izvršilne moči¹ kulminira v italijanskem premierju med leti 2001-06, medijskem magnatu in najbogatejšem Italijanu Silviu Berlusconiju, ki je prvi povojni predsednik, kateremu je italijansko državo uspelo voditi celoten petletni mandat.

Mediji so postali močnejši kot kadarkoli, tako v tehnološkem, kakor tudi finančnem in političnem smislu, njihova globalna narava pa jim pomaga uiti političnim, pa tudi pravnim normativom lokalnih okolij nacionalnih držav (Castells 1997: 338). Danes so mediji v veliko večji meri bojišča za prevlado kot pa okolje za nadzor nad tremi tradicionalnimi vejami oblasti.

Ob pojavu novih medijskih formatov,² še posebej v času po komercializaciji svetovnega spleta, so se pojmi lastništva in konsolidacije dotaknili tudi slednjega. V prvem vsebinskem sklopu bomo skušali ugotoviti, kakšne so podobnosti in razlike med tradicionalnimi in spletnimi mediji v razmerju do koncentracije medijskega lastništva.

Tretje poglavje govori o tem, da se internet, zagotovo najbolj svobodno in najmanj regulirano področje podjetniških, demokratičnih in nedemokratičnih iniciativ, ni rodilo iz politike »lassiez – faire«, temveč je pri rojstvu in razvoju tega decentraliziranega okolja država odigrala ključno vlogo. Ta del naloge je namenjen pregledu razvoja interneta od njegovih

¹ K slednji lahko prištejemo še relativno težko razločljivo zakonodajno oblast, saj je ministrski predsednik hkrati prvak parlamentarne večine. 18. maja 2006 je Reuters objavil novico, da namerava Romano Prodi, Berlusconijev naslednik, v medijsko zakonodajo vpeljati regulatorno telo, ki bo razrešilo nastalo situacijo, saj naj bi v Italiji Berlusconijev medijski imperij Mediaset dosegal približno 70 odstotkov prihodkov na oglaševalskem trgu. Vir: <http://medianetwork.blogspot.com/>, nazadnje dostopano 19. 5. 2006

² Izraz je leta 1995 uvedel Altheide. Altheide, D. L. (1994). An ecology of communication: Toward a mapping of the effective environment. *The Sociological Quarterly*, 35 (št. 4), str. 665-683.

začetkov kakor tudi razvoja interneta v Sloveniji in pregledu stanja na slovenskem trgu ponudnikov interneta. Pokazali bomo, s kakšno dinamiko se je internet razvijal in kako je mentaliteta njegovih razvijalcev pripomogla k strukturi interneta, kot jo poznamo danes.

Četrto poglavje govori o razmerju med nevtralno zasnovo interneta in političnimi in kapitalskimi pritiski, ki se borijo za drugačno vrsto zasnove arhitekture. Upravljanje z internetom postaja politično vprašanje, z vidika komunikoloških znanosti pa nas bo zanimalo, kako upravljanje z internetom vpliva na omejevanje svobode govora, še prej pa bomo na kratko opisali razvoj cenzure od tradicionalnih medijev do sodobnih spletnih medijskih formatov.

V zadnjem vsebinskem delu se bomo posvetili pravnim aspektom delovanja digitalnih platform in interneta s posebnim poudarkom na vprašanjih regulacije, ki potekajo v medijih na spletu in spletu kot mediju. Dotaknili se bomo medijskih trendov v Združenih državah Amerike in primerjali stanje z evropskim regulatornim okvirjem, končali pa s pregledom umeščenosti elektronskih medijev v slovenski pravni regulatorni okvir.

2. LASTNIŠTVO, DOSTOP, PLURALIZEM. TRADICIONALNI MEDIJI IN SPLET

Emancipacija državljana skozi komunikacijo je v informacijski dobi dobila nove razsežnosti. Poleg globalizacije medijskih industrij je drugi bistveni dejavnik razvoj novih elektronskih komunikacijskih tehnologij (Tumber 2001:17). Novinarstvo je v obdobju tranzicije in sprememb. Ob premiku k reaktivnemu namesto proaktivnemu tipu novinarskega poročanja pri največjih medijih³ je razvoj spleta kot medija izzval debate o tem, ali svetovni splet pozitivno vpliva na razvoj javne sfere ali pa ima disperzne učinke na javni diskurz (ibid. 19 – 22). Pojav blogov⁴ predstavlja dodaten pritisk na a krizo novinarstva, saj radikalno izzivajo tradicionalne medijske formate in silijo k ponovnemu premisleku o ontološkem statusu medija. Posebni odposlanec generalnega sekretarja ZN za Sudan Jan Pronk je v svojem blogu natančno popisoval dogodke, ki jim je priča v zahodnosudanski regiji Darfur. Bloga številka 35 in 36, v katerih avtor opisuje tudi težke izgube na strani vlade in padec morale med vojaki uradne sudanske vojske,⁵ sta bila vzvod za to, da je prvi človek ZN v Darfurju od sudanskih oblasti dobil status »persona non grata«. Dogodek je v luči teh dogodkov dobil primeren odziv v svetovnih ter slovenskih medijih.⁶

2.1 Lastništvo v tradicionalnih in digitalnih medijih

Temeljna sistemska razlika med tradicionalnimi in novimi mediji na svetovnem spletu je, da se slednje lahko ustvari z minimalnim vložkom. Sredstva, potrebna za zagon časopisa,⁷ so od

³ Mediji najpogosteje uvajajo krčenje stroškov novinarskega dela tam, kjer so ti največji – pri raziskovalnem, torej proaktivnem tipu dela, ki pa je za javnost med najpomembnejšimi.

⁴ Bloge bomo označili kot spletna mesta z zapisi, objavljenimi v obratnem kronološkem redu in izrazito komunikacijsko intenco. Več v Ošljak, Katja (2005): Kohezivnost slovenske blogosfere, diplomsko delo. Ljubljana. FDV. Str. 15

⁵ <http://www.janpronk.nl/>, nazadnje dostopano 23. 10. 2006

⁶ <http://www.guardian.co.uk/sudan/story/0,,1929019,00.html> ter

http://24ur.com/naslovnica/novice/svet/20061022_3082694.php, nazadnje dostopano 23. 10. 2006

⁷ Prvi časopis, *Relation*, je leta 1605 v Strasbourgu, tedaj delu nemškega Rajha izdal Johann Carolus. Angleški *Corante* (1621) in francoska *Gazette* (1631) sta orala ledino v preostalih svetovnih velesilah, medtem ko je ameriški kolonialni tisk zaživel leta 1639. Najstarejši časopis, ki še vedno izhaja, je švedski *Post-och Inrikes*

njegovih nastankov onemogočala ljudem brez potrebnih resursov ustanovitev takega medija. Od pojave penny pressa, ko je Benjamin Day leta 1805 ugotovil, da lahko s senzacionalističnim novičarskim pristopom poveča zanimanje za medij pri njegovi danes skoraj primarni javnosti - oglaševalcih, kar je vodilo v zmanjšanje cene New York Suna s petih centov na le enega, govorimo o institucionaliziranih množičnih medijih. In če so pri tradicionalnih množičnih medijih ponudniki vsebin institucionalizirani producenti, ima »v svetovnem spletu načeloma vsakdo z dostopom do tehnologije, od posameznika do mednarodne korporacije, možnost, da objavi svoje spletno mesto in ga svobodno napolni z vsebino po lastni želji in avtonomni odločitvi,« (Oblak in Petrič 2005: 42), kar jih po 6. členu veljavnega zakona o medijih postavlja v vlogo urednikov tega medija. Posameznik lahko z najemom opreme ustvarja lasten medij, v katerem izraža stališča, ki bi zaradi svojih lastnosti (skrajnost, slaba kvaliteta) bila težko objavljiva v tradicionalnih medijih. Tudi pomen tradicionalnih medijev v njihovi spletni izvedbi ni primerljiv z njihovim siceršnjim vplivom. Čeprav imajo praktično vsi večji mediji svojo spletno izdajo, so načini izrabe interneta pri teh institucijah zelo različni. Ni vprašanje, kje ležijo zmožnosti tehnologije«, pravi Jonscher, »ampak kdo smo mi v digitalni dobi.« (Durrer 2004). Ali je vse, kar se na spletu objavi, medij, torej, ali je vsako spletno mesto s komunikacijskega vidika nov vir posredovanja informacij v tradicionalnem medijskem smislu? Zagotovo ne, toda splet gotovo preizprašuje samo generično bistvo medijev.

Problematično razmerje medijev kot prostora, kjer se vrši boj za upravljanje z vzvodi moči, je v tem, da tudi mediji sami predstavljajo vzvod moči, ki bi moral biti kar najskrbneje varovan. Prav iz lastništva nad vzvodi moči, ki se poleg nešteti in nikoli dovolj dokazanih indicij konkretizira predvsem v lastništvu nad samimi mediji in distribucijskimi sistemi, skozi katere se informacije razpečujejo, sledijo ostale implikacije v zvezi s koncentracijo medijev. Argumenti, kot so notranja pluralnost, ki je lahko ob večji konsolidaciji medija zagotovljena na ekonomski osnovi, skozi sistemske regulatorje, kakor je predlog medijskega sklada, ki naj bi poskrbel za interno ter eksterno pluralizacijo slovenskega medijskega prostora, niso garant za avtonomijo medijev.

Delovna hipoteza, ki naj bi ji to poglavje našlo ustrezen teoretski okvir je, da se z zagotavljanjem pluralnosti lastništva na »zadnjem kilometru« zagotavlja tudi pluralizem

Tidningar (prva številka je izšla 1645) Vir: World Association of Newspapers, <http://www.wan-press.org/article2822.html>, nazadnje dostopano 8. 12. 2006

vsebin. Te procese je treba podvreči nadzoru javnosti, kakor so nadzoru podvrženi tovrstni procesi v tisku ali radiodifuznem sektorju. Evolucijsko je internet pripomogel k transformaciji narave in delovanja medijev, saj je odprtje interneta komercialnim interesom leta 1992 omogočilo dotlej nesluten vpogled v preference občinstev. Fragmentacija na strani povpraševanja po medijskih vsebinah je privedla do diverzifikacije medijskih konglomeratov, ki so hkrati s trendi kapitalske konsolidacije kazali tudi čedalje večjo diverzifikacijsko sposobnost.

Tudi mediji morajo biti v nekogaršnji lasti. Problematično pa je, ko se lastništvo medijev skrči v roke peščice ljudi. Večanje koncentracije lastništva v medijih ni značilnost zgolj današnjih družb. Novo pa je skoraj »incestuožno razmerje« med politiko in mediji. Politiki in mediji so odvisni eni od drugih, saj prvi skozi medije uveljavljajo promocijo svojega delovanja, medijski lastniki pa uporabljajo svoje medije za promocijo in podporo lastnih političnih stališč in politike za doseganje svojih zasebnih (korporativnih) interesov (Hrvat in Kučić 2004: 10).

Tranzicijska zgodba o spremembah lastniških struktur v najpomembnejših medijih postsocialističnih držav se je začela v drugi polovici devetdesetih let. Čeprav se je svetovni splet v tako imenovanem razvitem svetu rodil že prej, je v podobnem obdobju doživljal prav tako silovito tranzicijo, ki zaradi njegove transnacionalne narave potencialno vnaša še večje spremembe v našo medijsko krajino, kot jih je prej omenjeni proces.

2.1.1 Medijska konvergenca

Digitalno zблиževanje informacijske družbe in medijskih storitev, omrežij in naprav končno postaja del našega vsakdana. Tehnologije postajajo pametnejše, manjše, varnejše, stalno povezane in lažje za uporabo, z vsebino, ki prehaja na tridimenzionalne multimedijske oblike (KOM 2006: 1).

Toda konvergenca ne pomeni samo enostavnega stapljanja tehnologij, temveč odpira številna vprašanja glede položaja uporabnika, regulacije medijskega prostora in novih

komunikacijskih odnosov v družbi (B. Hrvatin in Prpič v Briggs in Burke 2005: 367). Televizija, telekomunikacije in celo tiskani mediji preko interneta so priča konvergenčnim trendom. Globalni medijski koncerni, kot sta ameriški AOL Time Warner ali nemški Bertelsmann, si prizadevajo biti prisotni v kar največ možnih segmentih trga nastajajoče infotainment družbe. Ključ do te strategije je navzkrižno medijsko lastništvo. Prej jasno definirane poslovne ločnice med tradicionalnimi mediji in filmom, televizijo, založništvom, spletnimi mediji, gledališčem, športom in celo tematskimi parki so vse bolj zamegljene. Radijske in televizijske oddaje, telekomunikacije in celo tiskani mediji se s pomočjo interneta konvergirajo (Dohnanyi in Möller 2003: 38).

Konvergenca tako vsebuje štiri, med seboj povezane razsežnosti:

- stapljanje različnih uporabniških naprav, predvsem računalnika in televizije, ki potrošnikom omogočajo dostop do velikega števila informacijsko-komunikacijskih storitev, ki so bile tradicionalno ločene;
- spremembo na gospodarskem področju, ki prinaša povezovanje med telekomunikacijskim sektorjem in podjetji, ki ponujajo vsebine. V ZDA je primer takšnega povezovanja združitev AOL in Time Warner;
- spremembo na področju distribucije, kjer se telekomunikacijske in avdiovizualne storitve ponujajo po istem distribucijskem »kanalu« kot enotni paketi storitev, in
- spremembo na področju regulacije, kjer se oblikujejo novi t. i. »super regulatorji«, ki naj bi ponudili »odgovor na zahteve« po novem sistemu regulacije, značilnem za konvergenčno informacijsko-komunikacijsko okolje (B. Hrvatin in Prpič 2005: 366).

Ob prihodu vse močnejših informacijskih in komunikacijskih tehnologij, ki v sebi nosijo revolucionarne potenciale sprememb v nacionalnih ter globalni ekonomiji in družbi, prinašajo tudi vrsto težavnih vprašanj, ki preizprašujejo strukturo nacionalnih in mednarodnih pravnih ureditev. Še posebej konvergenca telekomunikacijskih omrežij, podjetij za distribucijo medijskih vsebin in interneta postavlja pomembna vprašanja o fokusni točki nadzora teh konvergenčnih mrež, stopnji vladnega nadzora in razmerja med nacionalnim in mednarodnim pravom na tem področju (iLaw Eurasia 2004: 1).

2.1.2 Večpomenske razsežnosti konvergence

Izvor izraza konvergenca je postal zamegljen, saj se je z njegovo uporabo v povezavi z medijskimi trendi in medijskimi praksami populariziral, zato pa močno razširil po vsebini. Gordon, ki medijska podjetja dojema kot hierarhične organizacije, identificira vsaj pet različnih pomenov pojma konvergenca, ki se nanašajo na različne plasti medijev kot podjetij:

1. Konvergenca lastništva. V tem primeru konvergence govorimo o lastništvu večih vsebinskih ali distribucijskih kanalov. Ob vzniku novih distribucijskih sistemov, kot so spletne storitve, ISP-ji in kabelski sistemi, je postalo jasno, da proizvajalci vsebin niso tisti, ki se najbolj približajo potrošniku teh vsebin. To so podjetja, ki zagotavljajo komunikacijske tehnologije.
2. Konvergenca taktik pokriva tri področja, ki so se (morda zaradi strme rasti svetovnega spleta) začela prekrivati: vsebine, trženje in povečevanje donosov. Kakor lastniška konvergenca ne predvideva nujno taktičnega sodelovanja, taktična konvergenca ne pogojuje skupnega lastništva. Gordon kot področje taktične konvergence posebej omenja prodajo paketnega oglaševanja, ki sega čez različne medijske platforme.
3. Strukturna konvergenca. Lastniška in taktična konvergenca nujno ne predvidevata posebnih sprememb v organizacijski strukturi medijev, a bolj kot so agresivni cilji konvergence, večja je verjetnost, da se bodo razporeditve nalog in organizacijskih struktur spremenile.⁸
4. Konvergenca v procesu zbiranja informacij. Med novinarji najpogosteje obravnavana tema s področja konvergence je po Gordonovo, kako verjetno ali zaželeno je, da novinarji pri poročanju uporabljajo več medijskih orodij. Kakršnokoli je v tem trenutku število multimedijskih novinarjev, je jasno, da bo v prihodnosti njihovo število naraščalo.
5. Narativna konvergenca. Nove digitalne platforme imajo nekatere edinstvene zmožnosti: potencialno neskončno veliko prostora za produkcijo in časa za porabo

⁸ Britanski laburisti so število vladnih predstavnikov za stike z javnostmi od leta 1997 do septembra 2006 iz približno 300 povečali na 3.259. Britanska vlada je potezo opravičevala s spremenjeno medijsko kulturo, ki zaradi »fenomenalne rasti interneta« ustvarja potrebo po dodatnih kadrih in promoviranju vladnih politik. Številke ne vključujejo dodatnih 77 posebnih svetovalec znotraj vladnega kabineta. Vir: Media Guardian: Ministers say 24/7 news demands 3,200 press officers, 31. avgust 2006. <http://media.guardian.co.uk/site/story/0,,1861595,00.html>, nazadnje dostopano 5.12. 2006

medijskih vsebin; dovoljujejo takojšnjo objavo novic; sposobnost pospeševanja in ??? z gledalci in poslušalci, kjer posamezniki v občinstvu dobijo neprecedenčno zmožnost reagiranja, oblikovanja in celo ponujanja vsebin (Gordon 2003).⁹

Lastniška konvergenca pomeni lastništvo nad več kanali proizvodnje ali distribucije novic (ibid.), zato jo lahko izenačimo s pojmom vertikalne koncentracije. Hkrati pa ne smemo zanemariti preostalih konvergenčnih trendov, ki prav tako spreminjajo naravo množičnih medijev. Od leta 2002 sta konvergenca lastništva skupaj s taktično konvergenco¹⁰ prevladujoča tipa konvergenčnih procesov v množičnih medijih (Gordon 2003).

2.2 Koncentracija lastništva medijev

Ker pluralnosti medijskih vsebin ni mogoče zagotoviti z zakonskimi akti, sklepamo, da imajo lastniki nekega medija možnost vpliva na vsebino tega medija. Koncentracija lastništva vpliva na pluralnost medijev. Za različne vsebine je potrebno imeti različne lastnike, kar pomeni, da je pluralnost v medijih mogoče zagotoviti le s pluralnostjo lastništva (B. Hrvatin in Kučić 2005: 14).

Koncentracija se lahko pojavi v obliki a) vertikalne koncentracije, ko pride do zlitja prej poslovno samostojnih entitet različnih faz produkcijskega procesa v eno družbo, b) navzkrižne koncentracije, torej koncentracije na različnih medijskih trgih ali c) horizontalne koncentracije, to je združevanja podjetij iste faze produkcijskega procesa. Medtem ko koncentracija po eni strani nujno vodi k zmanjšanju števila neodvisnih subjektov v določenem sektorju trga, pa na drugi strani dovoljuje večje ekonomske enote, ki so finančno in strukturno bolj prilagojene za spopade s tveganji vse bolj globalizirane ekonomije (Dohnanyi in Möller 2003: 28).

⁹ 13. junija se je londonski The Guardian odločil, da bo novice iz rubrik Foreign in City naprej objavljale na spletu, četudi bodo dosegljive 24 ur prej kot v tiskani verziji. »Kar pomeni, da se tiskani in spletni elementi Guardian – naj uporabimo to besedo - zlivajo (converging), do kakšne stopnje se bo to nadaljevalo, pa nas boste obveščali sproti.« Vir: The Guardian: Open door 13. junij 2006.

<http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1795243,00.html>, nazadnje dostopano 5.12. 2006

¹⁰ Morda zaradi rasti svetovnega spleta ali nemara zaradi neizprosne fragmentacije množičnih medijev v poznih devetdesetih so se okrepile strategije taktične konvergenca (Gordon 2003). Primarna motivacija za taktično konvergenca naj bi bila navzkrižna promocija enega tipa medija, na primer časopisa, v drugem, na primer televiziji. Taktična konvergenca vpliva na vsebino, trženje in povečanje prihodkov (ibid.).

2.3 Učinki koncentracije na medijski pluralizem

»Imeti v lasti televizijo, radie in časopise istega trga je način zniževanja stroškov, povečanja učinkovitosti in zagotavljanje višje kakovosti novic v obdobju ekonomskih pritiskov,« je izjavil Jack Fuller, ko je še bil v vlogi predsednika Tribune Publishing.

Nenadzorovano navzkrižno lastništvo v medijih je smrtna grožnja medijskemu pluralizmu, pluralnosti vsebin in svobodi medijev nasploh (glej Dohnanyi in Möller 2003: 38 – 40). Izhajal bom iz predpostavke, da je svoboda izražanja v tradicionalnih medijih pogojena z obstojem medijskega pluralizma (Hrvat in Kučić 2005:15), medtem ko je za obstoj medijskega pluralizma pri medijih na spletu bolj pomemben pluralizem izpostavljenosti, ki ga bom opisal v nadaljevanju.

Temeljni predpostavki medijskega pluralizma sta (Hrvat in Kučić 2005: 18):

1. Nobena posamezna korporacija ali interes ne sme imeti nadzora nad informacijami, ki so dostopne družbi kot celoti (viri, vsebine). To bo onemogočilo, da bi imela ena sama mnenjska opcija prevlado nad vsemi ostalimi.
2. Nobena korporacija ali interes ne sme imeti nadzora nad informacijami, ki se posredujejo vsakemu posamezniku posebej (izpostavljenost), kar je v osnovi koncepta svobode oblikovanja in izražanja mnenj, ki je temeljna pravica vsakega posameznika.

Pluralizem lastništva je le ena plat medalje. Od negativnih posledic medijske koncentracije, ki ogrožajo medijski pluralizem (glej Tambini 2001 po Hrvat in Kučić 2005: 17 – 18), lahko omenimo pritiske na pluralizem virov, pluralizem vsebin in pluralizem izpostavljenosti.

2.3.1 Povezanost pluralizma lastništva in pluralizma vsebin

Študija »*Out of the picture*« je ena prvih študij, ki dokazuje povezanost med pluralizmom lastništva in pluralizmom vsebin. Študija opozarja, da je Federal Communication Commission (FCC) kljub sodbi pritožbenega sodišča *Prometheus v. FCC* 2003, v kateri sodišče kaznuje FCC zaradi premajhnih lastniških deležev žensk in manjšin v televizijskem sektorju, do leta 2006 medijski trg ZDA v tem oziru ni doživel bistvenih sprememb. Beli moški, ki niso

španskega porekla, so imeli večinski delež v 1033 televizijskih postajah, kar je 76.6 odstotka vseh postaj.

Ženske, ki predstavljajo 51 odstotkov prebivalstva v ZDA, so imele le 4.97 odstotni delež (67 postaj), delež manjšin, ki predstavljajo 33 odstotkov prebivalstva, pa je bil 3.26 odstotka (44 postaj). Študija kaže, da na večjih trgih stopnja koncentracije ni tako visoka kot na manjših. Tudi ob predpostavki, da velikost trga v analizi sprejemamo kot konstanto, so trgi s postajami v lastni manjšin, ki predvajajo lokalne novice, bistveno manj koncentrirani kakor trgi brez takih postaj (Freepress 2006: 22). Analiza televizijskih postaj je pokazala, da postaje, ki imajo v lastniških strukturah predstavnike manjšin, verjetneje predvajajo lokalne novice v svojem programu kakor postaje brez manjšinske soudeležbe v lastniški strukturi (Freepress 2006: 28). Študija je tudi pokazala, da osem od desetih gospodinjstev z latinskoameriškim ter devet od desetih gospodinjstev z afroameriškim ali azijskim prebivalstvom nima dostopa do televizijske postaje, ki bi bila v lasti iste manjšine. Od šestih navedenih velikih industrijskih sektorjev je soudeležba žensk in manjšin daleč najnižja prav v največjem segmentu medijskega sektorja, lastništvu televizijskih postaj (Freepress 2006: 15), poleg tega pa se skozi konsolidacijo lastništva v tem sektorju lastniški delež omenjenih skupin vztrajno manjša (Freepress 2006: 17 – 18).

Pluralizem izpostavljenosti je v primerjavi z učinki koncentracije v tradicionalnih medijih in spletnimi vsebinami morda bolj pomemben kakor sami lastniški deleži. Če bodo posamezniki izpostavljeni enakim medijskim vsebinam (političnim, kulturnim), bo njihova izbira omejena, kar vpliva na omejeno individualno svobodo ustavne pravice oblikovanja in izražanja mnenj.

Prišli smo do prve navidezne ločnice med tradicionalnim medijskim okoljem in spletom kot medijem. Pri oblikovanju in izražanju mnenj pridemo do bistvene razlike med svobodo izražanja in pravico biti slišan (Lichtenberg po Hrvatini in Kučić 2005:18). Drugo pravico je v korporativnem medijskem svetu skorajda nemogoče zagotoviti (ibid.). Razlika med mediji na spletu in tradicionalnimi mediji je očitna. Čeprav je pravica biti slišan regulirana zelo različno glede na tip spletnega medija, je zaradi narave tehnologije participacija v elektronski javni sferi (Oblak 2002: 165) dosti bolj realna in mogoča, ne glede na lastništvo ali upravljavske pravice. Tukaj ne govorimo o političnosti participacije na javnih forumih, čeprav javno delovanje vsaj delno implicira cilj take dejavnosti. Za uzrtje političnih potencialov IKT in

njihovega izkoriščanja v razvitih industrijskih družbah je potrebno predhodno zamenjati sam koncept demokracije (Lukšič v Lukšič in Oblak 2003:5).

Če kot primer uveljavljanja pravice biti slišan vzamemo tiskano in spletno edicijo drugega največjega slovenskega dnevnika Delo, opazimo veliko razliko v participaciji. Tiskana edicija omenjeno pravico lahko uveljavlja le skozi pisma bralcev, ki so zelo omejena v prostoru in urejevana *ex ante*, ali pa skozi pravico do popravka v skladu z veljavnim zakonom o medijih. Na spletu je participacija dosti bolj raznovrstna. Z raznovrstnostjo participacije pa je zadoščeno možnosti večjega pluralizma tudi na vsebinskem področju. Registrirani uporabnik lahko participira na štiri načine:

- a) kot pisec komentarja na obstoječi članek,
- b) kot pisec spletnega dnevnika ali bloga v posebni sekciji (<http://www.delo.si/blog/>),
- c) kot avtor prispevkov v forumu (<http://forum.delo.si/>),
- d) z zahtevkom po popravku v skladu z Zakonom o medijih.

Pri naraslem številu načinov participacije pri ustvarjanju vsebine medija v njegovi spletni obliki je poseg v vsebino prispevkov uporabnikov težko regulirati vnaprej, ker je uredniški pregled vseh dodanih vsebin iz lastniškega aspekta ekonomsko težko opravičljiv, iz uredniškega aspekta zaradi količine dela težko izvedljiv, iz uporabniškega aspekta pa bistveno vpliva na dinamiko povratnega toka komunikacijskega procesa.

Podobno je z nadzorom nad blogi in državljskim novinarstvom. Dokler se skozi te oblike participacije odkrivajo vsebine, ki jih v tradicionalnih medijskih formatih ni mogoče zaslediti, lahko govorimo o pozitivnih vplivih na medijski pluralizem.¹¹ Seveda je njihov vpliv na pluralizem še posebej pozitiven v državah, ki bistveno omejujejo svobodo izražanja na internetu.¹² Probleme urejevanja vsebinskega dela medijev na spletu in omejevanja virov, iz katerih si posameznik lahko mnenje ustvari, je vprašanje omejevanja participacije v komunikacijskem procesu. Tehnično vprašanje dostopa do samih vsebin pa je bolj povezano s samimi ponudniki dostopa do interneta, je v tehnicističnem diskurzu označenega kot »vprašanje zadnjega kilometra«. Pri obravnavanju teh vprašanj lahko predpostavimo, da je

¹¹ Primer za to je naveden v poglavju 4.5

¹² Najbolj pregledno spletno mesto, kjer sistematično beležijo tehnike, metode nadzora nad vsebino na spletu je <http://www.opennetinitiative.net/>

splet vsebinsko dovolj bogat, da posamezniku možnosti izbire medijskih vsebin ne omejuje. Prav nadzor na zadnjem kilometru je ena najpogostejših tehnik nadzora nad vsebino na internetu (kar podrobneje obdelujemo v četrtem poglavju) in s tem vplivanja na pluralizem vsebin. Vpliv nizke koncentracije ponudbe dostopa do interneta na trgu zadnjega kilometra na pluralizem vsebin na spletu je torej toliko večji, kolikor bolj rigorozne so cenzorne prakse posameznih nacionalnih držav.

2.3.2 Hierarhizacija ali decentralizacija upravljanja s spletom?

Silovit razvoj medmrežnih infrastruktur¹³ in izjemna rast števila z njimi povezanih aplikacij pomeni, da ima način, na katerega so te tehnologije koordinirane in regulirane, bistvene posledice za vse večje število ljudi. Pojem »governance«¹⁴ je postal splošna fraza, ki se izmenjujoče uporablja v zvezi s fiksiranjem »internetne paradigme« in razvojem bolj hierarhično usmerjenih arhitektur. Hierarhične aspekte pojma so poudarjali predvsem akterji, ki zagovarjajo nujnost za sprejetje regulatornega okvirja, predvsem do zadev, kot so: varstvo intelektualne lastnine, svoboda govora, informacijski tokovi, zasebnost in vsebina (Paré 2003: 2). Seveda se postavlja vprašanje, kdo (ali kaj) v domeni ničel in enic ima pravico sprejemati avtoritarne odločitve, in na kakšni osnovi počiva ta avtoriteta.

Paré v svoji analizi izpostavlja dve šoli z različnimi pogledi na upravljanje s kiberprostorom in virtualnimi skupnostmi. Prva, (commons) zagovarja paradigmo, po kateri internet obsega številne tehnične in ne-tehnične elemente, ki skupaj tvorijo neko konceptualno celoto. Ta smer ponavadi zagovarja implementacijo vertikalnega, hierarhičnega modela vladanja, ki naj deluje v dobrobit te celote. Nasprotno pa druga šola v decentralistični maniri trdi, da konceptualne celote ni in favorizira bolj *lassiez-faire* regulatorne okvirje (Paré 2003: 3).

¹³ Pri internetu, ki je vozlišče med seboj povezanih mrež, pri čemer ob razvoju brezžičnih omrežij ne moremo več govoriti fizični povezavi teh omrežij, obstaja več infrastruktur, ki se razvijajo s sebi lastno dinamiko

¹⁴ »Internet governance« - upravljanje z internetom - je ustaljena besedna zveza. Čeprav se governance v slovenščino prevaja z vladati, ko gre za zadeve javnega značaja in upravljati, ko se beseda nanaša na zasebno sfero, menim, da je upravljanje z internetom bolj primeren prevod, saj internet v svoji zasnovi ne ponuja hierarhične zasnove, ki bi ji lahko vladali, ampak predstavlja neko razpršeno strukturo mnogoterih akterjev, ki »mrežo mrež« upravljajo.

Favoriziranje drugega pristopa je razvidno v več dokumentih skupine OECD, ki na primer svari regulatorje pred prehitrimi posegi, saj naj ne bi regulirali vsega, kar je v njihovi domeni. Ker trg sam dostikrat prej in učinkoviteje posreduje, naj bi se pri politikah regulacije konvergence držali *ex post* raje kot *ex ante* pristopa, hkrati pa vsaj delno razmišljajo o enotnem regulatorju za celotno območje OECD.¹⁵ Če kaj, lahko sklenemo, da je skupna konvergenčna politika v prihodnost usmerjena in težko uresničljiva alternativa.

Vprašanje transparentnih politik upravljanja interneta ima pomembne implikacije tako na konkurenco »zadnjega kilometra« kot dolgoročno varovalo pluralizma vsebin na internetu. Za razjasnitev različnih pogledov na upravljanje z internetom, pri čemer seveda govorimo tako o tehnični infrastrukturi ali internetu, kot tudi vsebinskem delu ali svetovnemu spletu, je nujen podrobnejši zgodovinski pregled, ki ga bomo podali v naslednjem poglavju.

¹⁵ Povzetek okrogle mize OECD o komunikacijski konvergenci - priporočila. London, junij 2005. Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/15/62/35119906.pdf> nazadnje dostopano 29. septembra 2006

3. INTERNET: STRUKTURA, RAZVOJ IN PRIVATIZACIJA

Mini računalniki in podatkovne mreže visokih hitrosti spreminjajo naravo inovacij. Trenutni informacijski viri, ki omogočajo povezavo v velike podatkovne baze, pri čemer se informacije razširjajo predvsem skozi TV sprejemnike in radijske valove, bodo nadomeščeni s »full-scale« informacijsko mrežo, ki bo odpravila stare omejenosti pri dostopanju do virov informacij. Računalniški inženirji so novo fazo poimenovali »distribuirana inteligenca«, ki radikalno krajša čas, potreben za inovacije.

V prihajajočem desetletju lahko pričakujemo, da bodo uporabniki sami začeli posedovati svoje lastne podatkovne baze in z njimi tudi upravljali. Idealizem, ki ga je leta 1982 Wilson P. Dizard označil za novo vrsto demokracije prvega amandmaja,¹⁶ kjer bo »vsaka oseba zbiralec svojih informacij in sam svoj urednik, brez posrednikov, javnih ali zasebnih, vse dokler bo na koncu meseca plačal svoj telefonski/računalniški račun na koncu meseca« (Dizard 1982: 8).

Velika demokracija uspeva le, ko si njeni državljani med seboj delijo dovolj informacij in prepričanj, ter ob podmeni, da lahko delujejo v okvirih nekega grobega konsenza. (ibid.: 12) Pri vse večji pomembnosti tega konsenza kot posledici vse hitrejših inovacij moramo po logiki Karla Deutscha¹⁷ »kolektivizirati našo inteligenco, a ne v centralizirani, avtoritarni maniri, temveč s spodbujanjem dialoga, temelječega na skupnih informacijah« (ibid.).

3.1 Rojstvo interneta

»Nekaj je delovalo. Tega si nismo zaslužili. Nihče ni načrtoval prav tega. Ni bilo le ene same možnosti, da bo uspelo. A delovalo je.« (Lessig 2000: 2) Internet naj bi bil dovolj močan, da

¹⁶ Prvi amandma ustave ZDA prepoveduje sprejemanje zveznih zakonov, ki bi (med drugim) kršili svobodo govora ali svobodo tiska.

¹⁷ Karl Deutsch je govoril o še vedno aktualnem terminu »intelligence amplification«, ki ga je uporabljal za uporabo računalniških tehnologij za boljše človeško razumevanje, ki zaradi vedno naraščajočega števila informacij dosega gornjo mejo svojih zmogljivosti. Groba definicija termina še vedno velja (glej npr. <http://www.accelerating.org/ac2005/index.html>, nazadnje dostopano 2. 10. 2006).

bo preživel jedrsko vojno, toda politike ga nič ne more obvarovati.¹⁸ Praktični spori okrog nadzora nad obvladljivimi segmenti interneta so vse manj prikriti. Nevladni konzorcij ICANN (Internet Corporation For Assigned Names and Numbers) je produkt več pogodb med Ministrstvom za trgovino ZDA in nevladnim konzorcijem, ki deluje v kalifornijskem pravnem redu. Medtem ko smo v prejšnjem poglavju opisali trende koncentracije lastništva in vpliva na stanje pluralizma v medijih, v katerem se razvija svetovni splet kot medij, moramo za vpogled v bitko za nadzor nad ključnimi deli interneta in njegove »fizične« arhitekture najprej stopiti v bližnjo preteklost, da bomo dogodke, ki se dogajajo prav zdaj, lažje razumeli.

3.1.1 Definicija interneta

»e2e. Ne b2b, ali b2c, ali c2b, ali b2g, ali g2b, temveč e2e. End to end.«

Lawrence Lessig

Uporabljena definicija interneta, katerega vse bolj prevladujoč sestavni del predstavlja svetovni splet, kaže širino obravnavanega fenomena. Internet je široka mreža mrež, ki med seboj komunicirajo s pomočjo nabora programskih protokolov, ki usmerjajo promet, da lahko informacije prehajajo med mrežami.¹⁹ Internetni sklad protokolov (Internet protocol suite ali IP) je množica protokolov, ki izvajajo protokolski sklad, prek katerega teče internet. Največ omrežnega prometa poteka preko protokola za nadzor prenosa TCP.²⁰

Internetni sklad protokolov predstavlja jedro svetovnega spleta, ki omogoča prenos podatkov med vsemi računalniki, ki so povezani v svetovni splet. Informacije se preko internetnega omrežja prenašajo kot IP datagrami, oštevilčeni paketi podatkov omejene velikosti, ki s pomočjo pravilne razvrstitve in označitve²¹ z uporabo TCP protokola preko omrežnega strežnika prispejo od pošiljavca do sprejemnika.²² Seveda je isti nabor protokolov potreben za

¹⁸ The Economist: Chinese walls 2. marec 2006

¹⁹ <http://www.fcc.gov/connectglobe/sec9.html>, nazadnje dostopano 17.7. 2006.

²⁰ Transmission Control Protocol ali protokol za nadzor prenosa ter Internet Protocol.

²¹ TCP povezovalni protokol vzpostavi povezavo in »opremi« TCP paket z glavo, v kateri pošlje vse ključne informacije o informacijah, ki bodo kot serija IP datagramov poslani. Standardi TCP protokola so podrobno opisani že v dokumentu rcf793 Information Sciences Instituta (<http://tools.ietf.org/html/RFC793>) septembra 1981. nazadnje dostopano 8.9. 2006.

²² Za podrobnejši opis delovanja TCP/IP protokola glej na primer <http://sl.wikipedia.org/wiki/TCP/IP>, nazadnje dostopano 8.9. 2006.

to, da se vzpostavi vzratni proces, ko uporabnik na primer le dostopa do neke spletne strani in zgolj pošlje zahtevek po naložitvi te spletne strani na svoj računalnik.

Internet Engineering Task Force²³ je oktobra 1989 v dokumentu RFC1122 določil, da zaradi večje robustnosti sistema internetno jedro ne bo nosilo podatka o državi izvora določenega IP datagrama, ampak bo ta podatek mogoče razbrati na način, ki ne bo oteževal delovanja jedrne arhitekture, kar pomeni, da mora biti podatek na voljo pri ponudniku internetnih storitev (ISP) ali uporabniku samem. Že sama imena dokumentov, naslovljena rcf ali »request for comment« – prošnja za pripombe, dobro nakazuje na nizko stopnjo formalizacije, v duhu katerih se je arhitektura interneta na njegovih začetkih razvijala.

Lessig relativizira pomembnost prvega inovatorja Paula Barana, ki je leta 1964 ameriškemu obrambnemu ministrstvu predlagal načrt telekomunikacijskega omrežja, po strukturi zelo podobnega današnjemu internetu. Strokovni odziv na Baranovo idejo je bil oster: »Najprej naj povem, da to ne more delovati, ampak tudi če bi, naj me vrag pocitra, če bomo dovolili stvaritev konkurenta nam samim.« (Naughton v Lemley in Lessig 1999: 11). Besede Jacka Ostermana, takratnega vodilnega moža ameriškega koncerna AT&T, kažejo na bistveno strukturno razliko med zasnovo dotlej znane, tradicionalne strukture komunikacijske mreže in interneta.

3.2 Arhitektura jedra in koncev

Kot rečeno, je v jedru prvotne zgradbe interneta drugačno načelo kot v tradicionalni, telefonski komunikacijski mreži. To načelo ima drugačen učinek na inovacije. V sistemu, ki vključuje komunikacijo, nekdo (računalničar, op. I.Č.) ponavadi zariše mejo okoli komunikacijskega podsistema in določi čimbolj robusten vmesnik med njim in preostalim delom sistema, pišejo Saltzer, Reed in Clark v prvem članku, ki je definiral načelo »end-to-end« ali »konec-s-koncem«. (Saltzer in drugi 1981:1) S tem ko so inteligenco mreže preselili na njene konce in ne v samo jedro, so bistveno razbremenili jedro interneta, ki ni obremenjeno z različnimi načini prenosa, saj načelo konec-s-koncem prenaša vse pakete nevtrarno ne glede

²³ <http://tools.ietf.org/html/RFC1122>, str. 6, nazadnje dostopano 1.8. 2006.

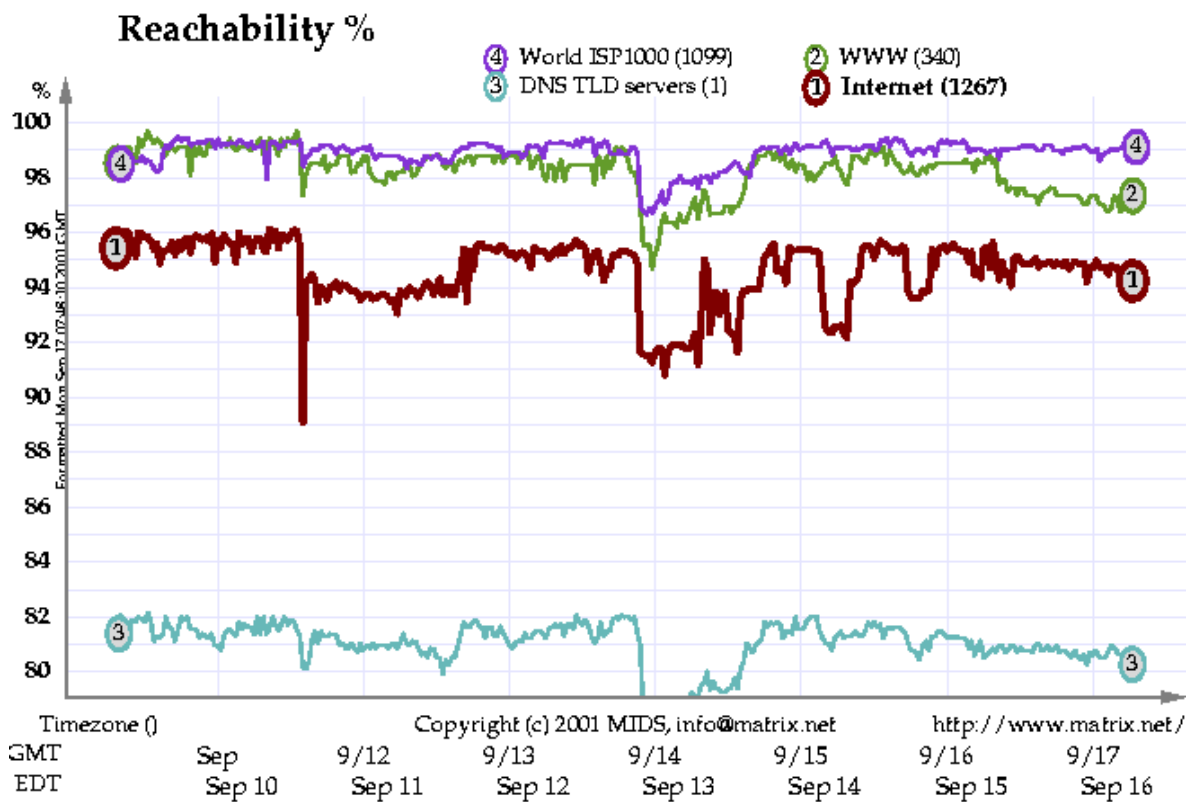
na vsebino. Argument avtorjev je bil preprost: Glede na dejstvo, da se možnost napake pri prenosu povečuje eksponentialno z velikostjo prenosa, nižjim nivojem (torej procesom v jedru, op. I. Č.) ni treba preverjati celotnega postopka. Tudi če se pri komunikaciji zgodi procesna napaka v relativno majhnem odstotku primerov (na primer enem od stotih primerov), se ta proces vedno lahko ponovi, ko drugi konec zazna, da ni dobil vseh sto delov, ki bi jih moral, in drugi konec zaprosi, da mu preko jedra izgubljeni del pošlje še enkrat (Saltzer in drugi 1981: 4 – 6).

S tem ko »pamet« mreže preselimo na njene konce, ohranjamo jedro enostavno. Enostavne mreže, pametne aplikacije. (Lessig 2000:6) Kmalu je postalo jasno, da princip konec-s-koncem v sebi nosi pomemben dostavek. Načelo konkurenčne nevtralnosti,²⁴ ki ga je omogočilo in vzpodbudilo načelo konec-s-koncem, je pomenilo, da mreža sama ni mogla zavzeti diskriminatorne pozicije. Mreža sama se ni mogla odločati, katere vrste aplikacij lahko delujejo, ali kakšna vrsta vsebine je lahko dovoljena (ibid.: 7). Vzpostavilo se je v praksi le redko prisotno načelo proste konkurence, kjer ponudnikom novih produktov za vstop na trg ni bilo potrebno plačati ničesar. Tudi če je nova aplikacija izzvala aplikacijo z dominantnim tržnim deležem, je mreža ni mogla omejiti. Kakor torej trdi Lessig, je temeljna razlika med obema komunikacijskima mrežama v arhitekturni zasnovi. Razlika za ekologijo inovacij je bistvena: *»Mreža tipičnega telefonskega omrežja, z njo pa tudi moč, je centralizirana. Pri drugi mreži ni tako. Pri prvi je mreža zgrajena tako, da ena entiteta razpolaga z močjo določanja, kako bo delovala. Pri drugi je mreža zgrajena tako, da lastniku mreže vzame njegovo moč«* (Lessig 2000:7)

Robustnost in funkcionalnost strukture, na kateri internet počiva, je lepo ponazorjena z grafom 3.2.1, ki kaže dostopnost do 1099 ISP-jev, 340 www naslovov, glavnega DNS TLD serverja v času napadov na newyorška dvojčka dne 11. septembra 2001. Do relativno kratkotrajnega izpada je prišlo, ker se je z napadom na dvojčka sesul tudi eden glavnih »živčnih centrov« v ZDA. Stanje pred napadi se je vzpostavilo zelo hitro.

²⁴ Konkurenčna nevtralnost pomeni, da lahko vsak razvijalec aplikacije pod enakimi pogoji to aplikacijo ponudi uporabniku.

Graf 3.2.1: Operativnost interneta v času napada na stolpnici WTC v New Yorku 11. 9. 2001

Vir: Jerman Blažič: 15 let prve internetne povezave v Sloveniji, prezentacija na IJS, 27. 11. 2006

3.3 Logika razvijalcev in prva internetna povezava

Tehnicistične debate okoli nastanka interneta imajo globoko v sebi čisto »analogno dejstvo«. Eksplanatorna narava tega dela diplomske naloge je nujna za vpogled v razvoj interneta danes, saj so njegovi pionirji v veliki meri še vedno prisotni na nekaterih najvidnejših pozicijah. Vint Cerf, eden od dveh izumiteljev protokola TCP, ki ga bomo opisali kasneje, trenutno slušbuje pri eni najhitreje rastočih korporacij svojega obsega na svetu, Google Inc., kot glavni internetni evangelist. Paul Baran, prav tako omenjen v nadaljevanju, pa je v

intervjuju leta 2003²⁵ na vprašanje, kaj so ključne karakteristike interneta oziroma kaj bi označil za mejnike v njegovem razvoju, naštel pet glavnih točk:

1. razvežane distribucijske mreže, kjer je inteligenca razpršena po celotni mreži,
2. enostavna usmerjevalna funkcionalnost (policy), replicirana na vsakem končnem vozlišču,
3. implementacija s sodelovanjem,
4. izogibanje centraliziranemu upravljanju ali nadzoru in
5. delo ljudi, ki so neodvisno drug od drugega razvijali »Request for comments«, upoštevajoč razne ideje in izbire boljših med njimi po obširni debati znotraj skupnosti, na način, ki ga je utelešalo delo Jona Postela.²⁶

RFC ali Request for Comments, prošnje za komentar je serija dokumentov, ki predstavlja skupek tehničnih in organizacijskih pripomb v zvezi z delovanjem ARPANET-a in kasneje interneta. Ob vprašanju novih medijskih formatov se lahko vprašamo, če RFC pravzaprav ni bil prvi spletni forum v sicer omejenem prostoru ARPANET-a, do katerega so imeli dostop le posamezni raziskovalci nekaterih tehničnih inštitutov in agencij, ki so skrbele za razvoj ARPANET-a, predvsem korporacije RAND in agencije ARPA. Prvi dokument je bil objavljen aprila 1969, prav tako odgovor nanj, RFC2 in dokument RFC3, ki definira prvih 5 članov Network Working Group ob pripombi, da članstvo ni zaprtega tipa.²⁷ Baranove karakteristike so pomembne za našo nadaljnjo razdelavo upravljanja z internetom kot globalnim komunikacijskim sistemom, čemur se posvečamo v naslednjem poglavju.

Leta 1966 je Lawrence Roberts, ki je že vzpostavil povezavo med dvema računalnikoma prek telefonske žice,²⁸ dobil mandat za izgradnjo večje komunikacijske mreže, sestavljene iz več računalnikov. Pomembna za vzpostavitev distribucijskega komunikacijskega sistema je bila tehnika prenosa sporočil, imenovana »packet switching«, menjava paketov,²⁹ ki jo je razvil Paul Baran, takrat mlad inženir v RAND-u. Sporočila so razbili v majhne »pakete« in

²⁵ Intervju s Paulom Baranom 23. september 2003. http://wiwiw.org/entrevista_ej.pdf, nazadnje dostopano 22. 9. 2006

²⁶ <http://www.RFC-editor.org/>, Jon Postel je bil dolgoletni urednik projekta RFC. Nazadnje dostopano 22. 9. 2006

²⁷ <ftp://ftp.RFC-editor.org/in-notes/RFC3.txt> Odgovor na dokument, RFC 10, objavljen 29. julija 1969, popravlja število članov na devet, februarja 1970 na 14 (RFC30). Nazadnje dostopano 22. 9. 2006

²⁸ Eden od računalnikov je bil v njegovem laboratoriju na inštitutu MIT v Bostonu, drugi pa na sedežu RAND korporacije v Santa Monici. RAND so ustanovile Zračne sile ZDA med II. svet. vojno.

²⁹ Packet switching je dominantna komunikacijska paradigma v računalniških mrežah in telekomunikacijah http://en.wikipedia.org/wiki/Packet_switching, nazadnje dostopano 22. 9. 2006

avtomatizirano poslali preko komunikacijskega sistema. Sistem se je razvil ob znatni finančni pomoči naročnika projekta, ARPA (Advanced Research Projects Agency), službe v okviru obrambnega ministrstva. (Ruttan 2004: 3 – 13)

Do leta 1971 je bilo v mrežo povezanih 15 različnih mrež računalnikov. Naslednje leto je na neki predstavitvi postalo jasno, da ima tehnologija menjave paketov velike komercialne potenciale. Do konca šestdesetih let se je ARPANET razvijal kot strateško komunikacijsko orodje/orožje. S projektom SATNET so poizkušali prenesti tehnologijo menjave paketov s sateliti, s čimer so podpirali razvoj novih mrež in hkrati prenašali rezultate seizmoloških meritev iz satelitov nad Sovjetsko zvezo, ki so na njenem ozemlju iskali znake testov jedrskega orožja (Norberg in O'Neill v Ruttan 2004: 14).

3.4 Prva internetna revolucija in začetek privatizacije

Ampak uporabniki so sredi sedemdesetih let odkrili novo središčno dejavnost povezanih mrež: elektronsko pošto (Abbate v Ruttan 2004: 15).³⁰ Elektronska pošta je prva »morilska aplikacija« (»killer app« ali »killer application«) v zgodovini interneta. Ustaljen izraz je v uporabi za programe, ki s svojo koristnostjo pokažejo na uporabnost sistema, v katerem delujejo in mu povečajo vrednost. Podobna iznajdba je bil leta 1994 predstavljeni spletni brskalnik podjetja Mosaic Communications Corporation (kasneje Netscape), Mosaic Netscape 0.9³¹. Zakaj je bila potem popularnost e-pošte tako presenečenje? Eden od razlogov je, da je predstavljala radikalen premik od ARPANET-ove identitete in delovanja. Ratio gradnje mreže je bil osredotočen na omogočanje dostopa do računalnikov in ne do ljudi (Abbate v Shaw 2005: 14).

Od takrat naprej je internet rasel eksponentno in leta 1983 se je ARPANET razdelil na vojaški (MILNET) in akademski del (ARPANET), kar je bil prvi korak k privatizaciji

³⁰ Elektronska pošta ima svoje zametke v projektu MIT imenovanem Compatible Time-Sharing System, kjer je več uporabnikov lahko shranjevalo podatke na enem oddaljenem računalniku. 1965 so uporabniki med seboj začeli tudi komunicirati. Splošno priznано je, da je razvoj ARPANET-a bistveno pripomogel k razvoju aplikacij za elektronsko pošto. Več na: http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_mail ali Wooley, David R. (1994) PLATO: The Emergence of Online Community, <http://thinkofit.com/plato/dwplato.htm>, nazadnje dostopano 25. 6. 2006

³¹ Iz popolnega monopolista, ki je med spletnimi brskalniki na začetku dosegal čez 95 odstotni tržni delež, leta 1998 pa več kot 50 odstotni, je Netscape danes v popolnem zatonu, saj ga ne uporablja niti vsak stoti uporabnik svetovnega spleta. Več na: http://www.w3schools.com/browsers/browsers_stats.asp, nazadnje dostopano 25. 6. 2006

interneta. Proces privatizacije je bil večinoma končan do sredine devetdesetih. Po Ruttanu sta sledila še dva ključna dejavnika, ki sta pripomogla k rojstvu svetovnega spleta. Prvi je bil vzpostavitev ISP-jev, ki so bili komercialni ponudniki storitev in hkrati operaterji internetne infrastrukture (Ruttan 2004: 22 – 24). Čeprav so to postala podjetja v zasebni lasti, imajo v večini razvitih držav glavno vlogo ISP-ji v lasti države ali zasebnega telekomunikacijskega monopolista (ibid.).

Tretja faza evolucije je sklenila prvo fazo množičnega preboja interneta. Začela se je leta 1995 s privatizacijo NSFNET-a in ponudbo spletnega brskalnika Netscape, ki je kot eden prvih brskalnikov temeljil na softverskih protokolih svetovnega spleta: HTML in HTTP. Uvedba in hitra širitev spleta je pritegnila številna podjetja, ki so razvijala komercialne vsebine in aplikacije za rastočo mrežo. Intenzivnost teh aktivnosti se je bistveno zmanjšala, ko je na ameriški borzi počil »dot-com« balon, a na področju razvoja internetnih aplikacij in razširitev tudi leta 2003 ostaja v prednosti še vedno privatni sektor (Mowery in Simcoe 2003: 6).

3.5 Druga revolucija – TCP/IP

Sredi sedemdesetih let je Robert Kahn, ki je vodil omenjeno predstavitev ARPANET-a, začel razmišljati o načinih povezave različnih mrež. Začel je s projektom, imenovanim »Internet programe« (Abbate v Ruttan 2006: 15). Kahn je leta 1973 začel sodelovati z Vinton Cerfom. ARPA je v tem času razvila tri samostojne komunikacijske sisteme in Kahn ter Cerf sta se ukvarjala z vprašanjem, kakšen mehanizem bi lahko služil kot komunikacijski vmesnik med sistemoma ARPANET in PRNET (Cerf in Kahn 1974: 5). V tem procesu so se rodili mrežni prehodi (gateway), ki jih Ruttan primerja z današnjimi serverji, protokol za prenos podatkov pa je postal Transmission Control Protocol ali TCP (Ruttan 2004: 17). Prelomni trenutek druge faze razvoja interneta je bilo (centralizirano) navodilo Nacionalne fundacije za znanost (NSF), da morajo vse fakultete, ki za internetne povezave prejemale sredstva NSF za komunikacijo z omrežjem NSFNET, uporabljati protokol TCP/IP, in da morajo zagotoviti dostop vsem »usposobljenim uporabnikom« (Mowery in Simcoe 2003: 11).

Bistveno je bilo, da je ves promet med različnimi mrežami odslej potekal skozi mrežne prehode, ki so uporabljali standard TCP, ki je v primerjavi s prejšnjim protokolom za prenos

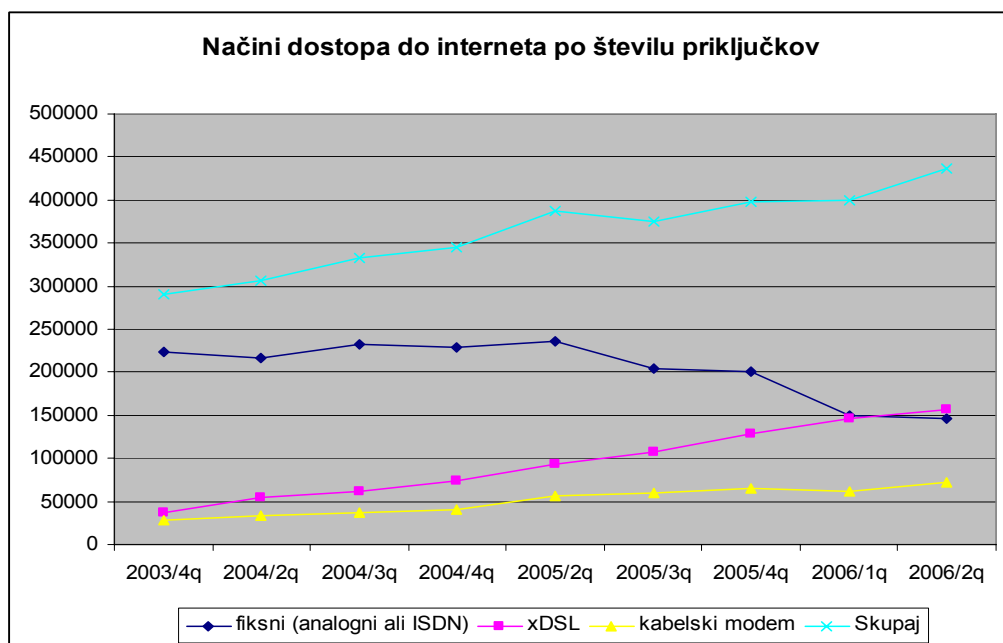
podatkov dopuščal možnosti napak in vseboval mehanizme za njihovo korekcijo. TCP je eden ključnih v seriji internetnega nabora protokolov (Internet protocol suite). TCP je protokol na vmesni ravni med internetnim protokolom (Internet protocol ali IP) in aplikacijo. Aplikacije med seboj ponavadi potrebujejo zanesljive povezave, ki jih IP ne zagotavlja – zagotavlja le nezanesljive pakete podatkov. Vmesni TCP protokol opravi transportno vlogo, saj opremi pakete s ključnimi podatki, ki omogočijo njihovo nadomestitev, če pri prenosu pride do napake. TCP je poleg novejšega UDP protokola še vedno najpogostejši protokol za prenos podatkov preko interneta.

3.6 Začetki interneta v Sloveniji in pregled trenutnega stanja

Slovenija je konec osemdesetih let 20. stoletja sodelovala v pilotskem mednarodnem omrežju IXI v projektu EUREKA - 8, kjer so v Ljubljani vzpostavili povezavo z Bernom in Dunajem. Linija, ki je začela maja 1991, je junija v času slovenskih osamosvojitvenih prizadevanj služila kot diplomatsko orožje Slovenije, ki je prav preko tega komunikacijskega kanala lahko komunicirala tudi z ZDA. Novembra 1991 je bila med nizozemskim nacionalnim inštitutom za fiziko in matematiko (NIKHEF) in Institutom Jožef Stefan vzpostavljena prva direktna povezava, temelječa na IP protokolu. Omogočila je vzpostavitev lastnega domenskega prostora, s čimer smo lahko zagotovili upravljanje z imeni v elektronski pošti (Jerman Blažič 27. 11. 2006).

Danes slovenski prostor elektronskih komunikacij še vedno zaznamuje velik tržni delež Telekoma Slovenije, d. d., saj so novi ponudniki elektronskih komunikacij v veliki meri še vedno odvisni od njegove infrastrukture. Na ISP trgu je prisotna tudi infrastrukturna konkurenca, saj ponujajo širokopasovni dostop do interneta tudi kabelski operaterji in preko njihovih omrežij neodvisni ponudniki internetnih storitev (Apek 2006: 14).

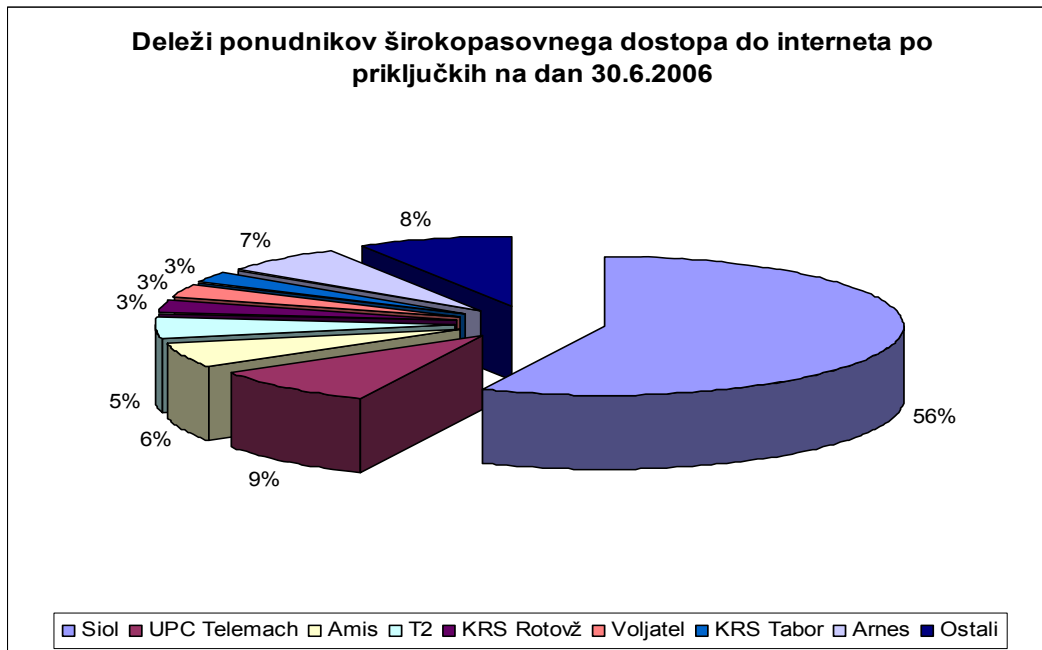
Graf 3.6.1: Način dostopa do interneta po številu priključkov

Vir: Apek 2006

Poročilo Economist Intelligence Unit "e-Readiness Rankings" o e-pripravljenosti posamezne države za leto 2006 je sestavljeno iz analize stotih merljivih indikatorjev. Šest starih članic EU je med prvimi desetimi državami na lestvici. Estonija je edina od maja 2004 pridruženih članic EU, ki ima boljšo oceno od Slovenije (27. mesto). Ostale nove članice EU so uvrščene med 26. in 40. mestom.

Graf 3.6.2: Deleži ponudnikov širokopolovnega dostopa do interneta po priključkih na dan 30. 6. 2006

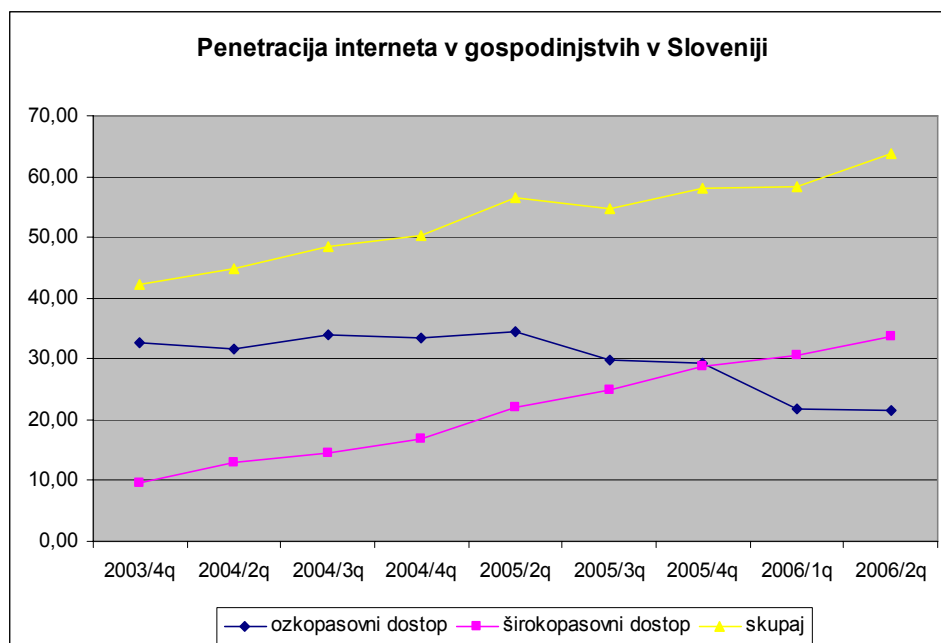

Vir: Apek 2006

V Sloveniji je za zagotavljanje širokopolovnega dostopa do interneta³² bilo registriranih 54 operaterjev kablanskega dostopa, 5 operaterjev fiksne brezžičnega dostopa in 17 operaterjev xDSL dostopa. Na prvi pogled bi ob odsotnosti v naslednjem poglavju navedenega podatka dominantnem vplivu Telekoma d. d. in njegove hčerinske družbe SiOL d. o. o. lahko domnevali, da je trg ponudnikov interneta v Sloveniji dovolj konkurenčen.

³² Število širokopolovnih priključkov je v prvih devetih mesecih leta 2005 poraslo za skoraj 50 odstotkov (Apek 2006: 22)

Graf 3.6.3: Penetracija interneta v gospodinjstvih v Sloveniji

Vir: Apek 2006

Žal ni bila pri nas objavljena nobena podrobnejša analiza stopnje koncentracije trga ponudnikov širokopasovnega dostopa, zato konkurenčnost ponudbe težko analiziramo. Kot drugje po svetu pa velja pravilo, da je dostop v urbanih predelih na voljo s strani več uporabnikov, medtem ko ponudba vztrajno kopni z oddaljevanjem v bolj ruralne predele. Koncentracija trga ponudnikov internetnih storitev, ki se ponavadi meri s Hirschman-Herfindahlovim indeksom (HHI), bi v Sloveniji gotovo pokazala visoko stopnjo koncentracije zadnjega kilometra, kar zagotavlja izredno visok SiOL-ov delež na trgu širokopasovnega dostopa do interneta.³³

Slovensko Ministrstvo za gospodarstvo je študijo penetracije interneta po slovenskih regijah sicer pripravilo, a rezultati javnosti ne bodo na voljo. Iz ministrstva je prišla uradna (sicer ustna) potrditev, da bo rezultate raziskave ohranilo pod oznako tajnosti tudi po končanem končnem poročilu ter da razmišljajo objaviti zgolj področja sivih lis, torej definirati področja, kjer je možnost širokopasovnega dostopa do interneta najslabša. Zagotovo je najslabši dostop

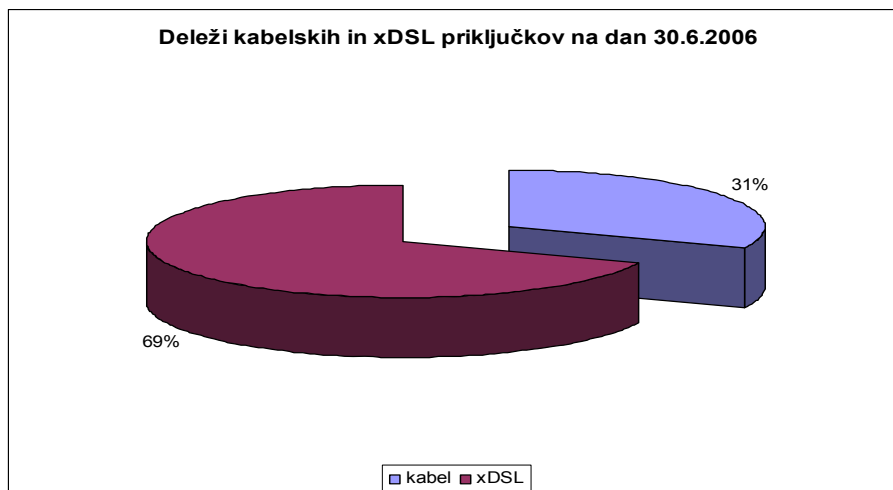
³³ HHI se meri s seštevkom kvadratov tržnih deležev vseh podjetij na geografsko definiranem trgu. Vrednost višja od 1800 po navadi implicira visoko koncentracijo trga, v katerem nadaljnja vertikalna integracija ni mogoča. Na nacionalni ravni HHI na trgu dostopa do interneta bistveno presega to vrednost.

do interneta v ruralnih predelih Slovenije. Ker podatki študije javnosti ne bodo nikoli znani, naj kot nadomestilo navedemo značilnosti podeželja kot demografskega območja:

- oddaljenost od večjih mestnih središč,
- samostojni bivalni objekti in manjša podjetja,
- zelo majhna možnost za druge povezave,
- velik interes za internetni dostop,
- omejena konkurenca,
- zelo visoka zmožnost prodiranja brezžične širokopasovne tehnologije (FWS 2006: 10).

Predvsem zaradi četrte in pete alineje bi po mnenju avtorja poročilo ne smelo ostati tajno, saj bi vsaj deli poročila morali biti podvrženi temeljitemu pregledu vseh akterjev, ki so bili na IGF definirani kot ključni za bodoče upravljanje z obvladljivimi segmenti interneta: vlade, zasebni sektor in civilna družba.

Graf 3.6.4: Deleži kablinskih in xDSL priključkov na dan 30. 6. 2006

Vir: Apek 2006

Agencija za pošto in elektronske komunikacije zaznava tudi 9,25 odstotno rast prihodkov operaterjev na področju elektronskih komunikacij. Treba je omeniti, da ima Telekom Slovenije, d. d., skupaj s svojima hčerinskima družbama Mobitel, d. d. in SiOL, d. o. o., v 204,96 milijarde prihodkov na trgu več kot 75 odstotni delež. Deset največjih podjetij je v letu 2004 ustvarilo približno 95 odstotkov vseh prihodkov trga elektronskih komunikacij, preostalih 117 podjetij pa preostalih 5 odstotkov (ibid.) V januarju 2006 je bilo v Sloveniji 129.281 xDSL priključkov za širokopasovni internet.³⁴ Od tega je imel SiOL 91 odstotni tržni delež. Če upoštevamo celotni širokopasovni trg skupaj s kabelskimi priključki, je imel SiOL 61 odstotni tržni delež, drugi ponudniki pa 39 odstotni.³⁵

Apek mora v sodelovanju z organom, pristojnim za varstvo konkurence v rednih časovnih intervalih analizirati trge določene v Splošnem aktu o določitvi upoštevnih trgov (Uradni list RS št. 77/04). Agencija presoja ali ima operater pomembno tržno močjo, sam ali skupaj z drugim operaterjem na določenem upoštevni trgu javnih komunikacijskih omrežij ali storitev položaj, enakovreden prevladujočemu položaju, torej tak ekonomski vpliv, ki mu omogoča znatno mero samostojnosti nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom (Ošlak 2006).

Na podlagi izsledkov analize upoštevnih trgov so bili ugotovljeni konkurenčni problemi, kot so: visoke vstopne ovire, zvezanost storitev, omejevanje dostopa do omrežne infrastrukture in medomrežnih povezovanj, zavlačevanje sklepanja pogodb z alternativnimi operaterji, itd (ibid.). Od osemnajstih upoštevnih trgov je na šestnajstih trgih določen OPTM, na dveh trgih pa je bila ugotovljena učinkovita konkurenca (ibid.).³⁶

³⁴ Skupno število priključkov do interneta na dan 31. marca 2006 je bilo 643.521, od tega kar 450.940 (70.1 odstotka) priključkov, ki omogočajo le ozkopasovnih dostop.

Slovenski telekomunikacijski trg v prvem četrtletju 2006. Dostopno na: <http://www.appek.si/si/content.cp2?nid=64&linkid=3>, nazadnje dostopano 20. 11. 2006

³⁵ ibid.

³⁶ Podatki agencije so še neuradni, zato si ta zaradi popravkov s strani operaterjev pridružuje pravico do sprememb.

3.7 Microsoft in odprta koda

Evropska komisija je 24. marca 2005 po petih letih preiskav odločila, da je korporacija Microsoft kršila konkurenčne zakone EU, saj je svoj »skoraj monopolni položaj iz področja operacijskih sistemov za osebne računalnike razširila še na operacijske sisteme za strežnike in medijske predvajalnike. Poleg denarne kazni v višini 497 milijonov evrov je Microsoft bil dolžan razkriti kodo vmesnika, ki bi konkurenci omogočila izdelavo konkurenčnih aplikacij, ki bi imele iste pogoje delovanja na Microsoftovih operacijskih sistemih.³⁷ Mario Monti, verjetno najbolj vplivni evropski komisar, zadolžen za področje konkurence,³⁸ je v sporočilu ob razsodbi izjavil: »Vodilna podjetja imajo posebno odgovornost pri svojem ravnanju. Način njihovega poslovanja ne sme preprečevati konkurence ter ne sme škodovati potrošnikom in inovacijskemu procesu.«

Kazen, določena v vrednosti enega odstotka Microsoftovih kratkoročnih denarnih rezerv, je bila vseeno kompromisna rešitev. Microsoft bi moral omogočiti dostop do izvorne kode operacijskega sistema Windows, da bi konkurenti lahko svoje aplikacije – v tem primeru medijske predvajalnike – lahko kar najbolje uskladili z delovanjem operacijskega sistema. A komisija je hkrati dodala, da če bo »kakšna od informacij o vmesnikih varovana z intelektualnim pravom EGS, bo Microsoft deležen primernega nadomestila.« Specifično je napisano, da razkritje ne zajema izvorne kode, niti ni jasno napisano, komu in na kakšen način bodo podatki o vmesnikih razkriti.³⁹ Interpretacija trga je bila, da Microsoft ni utrpel bistvenega udarca, saj je takoj po objavi vsebine odločitve Evropske komisije vrednost delnice zrasla za tri odstotke.⁴⁰

Vsiljenje nekaterih omejitev delovanju Microsofta na podlagi konkurenčnega prava EU ima posledice tudi za svetovni splet. Veliko konkurenčnih programov se namreč v okrnjenih ali polnih različicah ponuja preko interneta, skoraj vsi pa so za nakup preko svetovnega spleta tudi dosegljivi. Odločitve te vrste imajo torej konkretne posledice tudi na inovacijski proces,

³⁷ IP/04/382, dosegljivo na <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/04/382>, nazadnje dostopano 14.9.2006

³⁸ Bašić-Hrvatini, Kučić (2003): Medijska koncentracija v Sloveniji: Kako elita kontrolira medije? V: Mediawatch, marec 2003 <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/trg/>, nazadnje dostopano 14. 9. 2006

³⁹ IP/04/382 str. 2 in http://www.theregister.co.uk/2004/03/24/ms_gets_eu_fine_orders/, nazadnje dostopano 14. 9. 2006

⁴⁰ <http://swpat.ffii.org/news/04/cecms0326/index.en.html#detal>, nazadnje dostopano 14. 9. 2006

katerega bistven generator je svetovni splet kot komunikacijski sistem. Nenazadnje, odprtokodni projekti, kot sta Linux ali GNU,⁴¹ brez obstoja interneta ne bi nikoli zaživel v tolikšni meri, kot sta lahko z njegovo pomočjo (Lessig 2000: 9). O regulaciji spleta kot komunikacijskega sistema bomo podrobneje govorili v petem poglavju.

Drugi proces, ki je vplival na de facto privatizacijo interneta, je bil vzpostavitev Internet Corporation for Assigned Names and Numbers ali ICANN leta 1998. Vlogo tega konzorcija pri upravljanju z internetom bomo pregledali v naslednjem poglavju.

Povzamemo lahko, da se je internet rodil kot plod sodelovanja med akademsko sfero in raziskavami vojaške tehnologije, v duhu svobodnega mišljenja in kulture (Castells 2001: 19). Okolje, v katerem so »očetje« interneta delovali, pa je bilo zelo lahkotno regulirano, saj so se večinoma učili iz procesnih napak, ki so jih sproti popravljali. Šele z uvedbo zanesljivih komunikacijskih vmesnikov in končno s pojavom e-pošte je ARPANET začel preraščati v globalni komunikacijski sistem. Odprta struktura, kjer so arhitekti inteligenco mreže posadili na njene konce, vzpostavlja drugačnost interneta kot sistema množičnega komuniciranja od ostalih sistemov, ki smo jih poznali doslej.

3.8 Drugi val privatizacije – rojstvo ICANN

Ideja, da se je internet rodil brez pomoči vlade, da ta ni bila odgovorna za njegovo spočetje, ideja, da je to bilo drugo brezmadežno spočetje, da se je rodil drugi odrešenik brez svojega vladarja, je preprosto napačna (Lessig 2000: 13). Za Lessiga je najpomembnejši dogodek v zgodovini interneta, ne dogodek, ki bi zgradil internet, ampak tisti, ki je omogočil njegovo decentralizirano gradnjo, radikalen in močan poseg vlade v razbitje telefonskega monopolista AT&T leta 1974.⁴²

⁴¹ Linux, znan tudi kot GNU/Linux je odprtokodni operacijski sistem podoben sistemu Unix. Razvil ga je Linus Torvalds s pomočjo programerjev z vsega sveta. Linux je iz operacijskega sistema za računalniške zanesenjake od leta 1994 prerasel v več vrst OS, med katerimi so najbolj cenjeni sistemi za strežnike in mrežne strežnike. GNU projekt si je kot cilj zadal izdelati popolnoma brezplačne aplikacije in brezplačen OS. Ustanovitelj projekta je Richard Stallman. več na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Linux> in <http://www.linux.org/info/index.html>

⁴² 1974 je ameriško pravno ministrstvo na podlagi tožbe naložilo razdelitev državnega monopolista AT&T na več manjših družb. 1. januarja 1984 se je podjetje razdelilo na AT&T in 7 lokalnih operaterjev. Vrednost AT&T se je zmanjšala za približno 70 odstotkov. Več na: http://en.wikipedia.org/wiki/The_break_up_of_AT&T, nazadnje dostopano 15. 9. 2006

Če se kljub vsemu držimo razvrstitve, ki smo jo z Ruttanom predlagali v prejšnjem poglavju, se moramo ustaviti v letu 1998, ko je bil 18. septembra ustanovljen nevladni konzorcij ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers), da bi prevzel nadzor nad nekaterimi ključnimi karakteristikami interneta, ki jih je v imenu vlade ZDA dotlej administrirala agencija IANA.⁴³ Agencijo IANA, ki je sedaj pod upravljavskim nadzorom ICANN, je dolgo časa vodil Jon Postel, ki je skupaj z Vintom Cerfom že leta 1972 v dokumentu RFC433⁴⁴ razdelal potrebo univerzalnih »imen« za mrežne vtikače (network sockets), končne točke komunikacijske mreže.

Že dolgo pred ustanovitvijo IANA je arhitektom interneta postalo jasno, da obstaja potreba po centralizaciji nekaterih funkcij, če naj internet služi kot učinkovit sistem. Konci interneta, vozlišča, ki so si izmenjevala podatke z ostalimi vozlišči, so poleg enotnega transportnega protokola potrebovala tudi svojo identifikacijsko karakteristiko. Identifikacijska številka naprave, ki komunicira znotraj tako kompleksne mreže, mora biti centralizirano urejevana, saj bi drugače prišlo do velike zmede.

Poleg upravljanja DNS root-a je alokacija IP števil, opisana zgoraj, glavna funkcija ICANN. Do nezadržne širitve interneta v začetku devetdesetih let je obe opravljal en človek, Jon Postel, car vozliščnih števil.⁴⁵ Pozneje, ko so dimenzije mreže prerasle ozke akademske okvirje, se je dejavnost neformalno organizirala v agencijo IANA, ki je v RFC z besedami prvič omenjena šele leta 1990 (RFC1060), čeprav je »skozi vso njegovo zgodovino internet kot sistem uporabljal centralno Internet Assigned Numbers Authority (IANA) za alokacijo različnih številskih legitimatorjev potrebnih za njegovo delovanje« (točka 1.2).

Na tem mestu lahko vpeljemo razliko med vrstami regulacije. ICANN na osnovi treh pogodb, sklenjenih z ministrstvom za gospodarstvo ZDA, formalno zgolj skrbi in uveljavlja pravico do imen v DNS (Domain Name System) strežnikih, regulira ponudbo industrije za imena domen in upravlja povezavo internetne identitete z državno policijo. A ker gre za centraliziran nadzor nad vitalnimi deli svetovnega spleta, je opravljanje prvih dveh nalog vse prej kot le sistemsko upravljanje, saj prizadene vsak subjekt, povezan v svetovni splet.

⁴³ <http://www.iana.org/>, nazadnje dostopano 26. 10. 2006

⁴⁴ <http://www.faqs.org/RFC/RFC433.txt> <http://www.faqs.org/RFC/RFC433.txt>

⁴⁵ RFC 433, objavljen 22. decembra 1972, <http://tools.ietf.org/html/RFC433>, nazadnje dostopano 3. 12. 2006

3.8.1 Mehanizmi nadzora nad ICANN

Politični nadzor nad internetom obstaja, a je enostranski. Viviane Reding, evropska komisarka za informacijsko družbo in medije poleg ostalih predstavnikov vlad pozdravlja odločitev namere ameriške administracije, ki do leta 2009 namerava sprostiti svoj nadzor na ICANN in vpleljati mehanizme nadzora, ki bodo dovoljevali transparentnost delovanja ICANN (IP/06/1297).

Politični nadzor na ICANN se vrši skozi:

1. ICANN Memorandum of Understanding (MoU);
2. IANA pogodbo;
3. Pogodbo o sodelovanju z VeriSign, Inc.;

Vsaka teh pogodb ima različna določila, in, kar je še bolj pomembno, različni rok veljave. Ne da bi se spuščali v podrobnosti teh pogodb, naj opozorimo, da je »nekonsistentno, da ZDA svarijo pred vladno intervencijo pri upravljanju s svetovnim spletom, medtem ko same ohranjajo to ekskluzivno pravico« (Morris 2005: 5). Konec septembra je bil za tri leta ponovno podpisan MoU, ki je po mnenju Evropske komisije bistveno zmanjšuje ICANN-ovo odvisnost od ministrstva za trgovino (IP/06/1297), po mnenju nekaterih watchdogov⁴⁶ pa gre zgolj za popravke »kozmetične narave«. Možni sta dve smeri nadaljnjega razvoja dogodkov:

1. Internacionalizacija ICANN-a, vpeljava v mednarodni pravni red, kar bi pomenilo tudi ureditev pravnega okolja za vse druge aspekte svetovnega spleta, ali
2. razveljavitev vseh pogodb, ki ZDA dopuščajo ekskluzivni nadzor.

Približno polovica vseh na novo registriranih domen na spletu spada v domeno prvega ranga .com. Po pogodbi med ICANN in podjetjem VeriSign, Inc. ima slednje pravico podeljevanja teh domen. Problem ICANN-ovega delovanja je, da je edini sistem odgovornosti za konzorcij, ki ima monopol nad podeljevanjem domen, kot so .dom, .org ali .net, je že omenjeni DoU. ICANN poenostavljeno predstavlja mehanizem, ki ima zadnjo besedo nad tem, če bo nekdo lahko zakupil domeno <http://www.jaz.com> in če bo ta domena vidna ostalim uporabnikom na svetovnem spletu (za to skrbi IANA). ICANN prav tako odloča, ali bo razširil število TLD,

⁴⁶ Za izčrpna poročila o nadzoru nad ICANN glej <http://www.icannwatch.org/>, nazadnje dostopano 8. 12. 2006

domen prvega ranga. Doslej je tako iz popolnoma političnih razlogov (nasprotovanja Busheve administracije) konzorcij leta 2000 zavrnil uvrstitev nove domene .xxx za odrasle vsebine med TLD-je.⁴⁷ Centraliziran nadzor nad tako občutljivimi in edino centraliziranimi deli svetovnega spleta je zato škodljiv in neprimeren za stopnjo razvoja. Teze o blakanizaciji interneta se utegnejo uresničiti, če v ICANN in DNS ne bo vpeljana transparentnost delovanja in večjezikovnost.

⁴⁷ Leta 2005 je domena bila potrjena kot ena od TLD-jev. Več na: http://news.com.com/Porn-friendly+.xxx+domains+approved/2100-1030_3-5728713.html, nazadnje dostopano 8. 12. 2006

4. UPRAVLJANJE Z INTERNETOM

4.1 Politizacija arhitekture interneta

Nizozemski skvoterji so razglašali: »V tankih se ne da živeti. V medijih pa se lahko.« (Bilwet 1999: 108). Prav princip konec-s-koncem je tisti, ki je skozi njegov razvoj ohranjal komunikacijo na spletu neodvisno od vzvodov moči. Glede na točke, ki jih Baran izpostavi kot ključne karakteristike interneta,⁴⁸ se zdi argument Jane Abbate (Shaw 2005), da je bil motiv gradnje mreže, osredotočen na omogočanje dostopa do računalnikov namesto do ljudi, malo verjeten. Četudi resničen, je bil prav ta princip ključen za razvoj nevtralne mreže, kot jo poznamo danes.

Internetna zasnova »konec-s-koncem« minimira stroške strateškega obnašanja in obenem ustvarja izjemen trg, na katerega se inovatorji lahko oprejo, ko razvijajo nove aplikacije za internet (Lemley in Lessig 1999: 10). Saskia Sassen trdi, da je »nova geografija« deteritorializira in reteritorializira določene dele politične avtoritete, namreč historične avtoritete, ki regulirajo ekonomsko aktivnost znotraj nacionalnih meja (Kertcher in Margalit 2005: 3). Trg je dejansko tisti, ki poganja rast svetovnega spleta, in nezanemarljiv del populacije prenaša svoje socialne aktivnosti na splet. Po analizi britanskega podjetja Netcraft je v oktobru 2006 število spletnih strani preseglo 100 milijonov.⁴⁹ Veliko večino rasti pri novi veliki eksploziji rasti (Netcraft je v raziskavi, opravljeni v maju 2004, naštel 50 milijonov spletnih strani) po podatkih podjetja Technorati, ki spremlja aktivnost globalne blogosfere, pripomorejo prav blogi in spletni mediji.⁵⁰

Dejstvo, da vsebina IP datagrama⁵¹ internetnemu ponudniku ni znana, predstavlja temelj nevtralnega načela internetnega jedra, saj diskriminacija po tipu IP datagrama ni mogoča.

⁴⁸ Glej str. 22 tega dela

⁴⁹ AFP, Middle East Times: Internet mushrooms to more than 100mn websites, 3. 11. 2006 <http://metimes.com/storyview.php?StoryID=20061103-062110-4408r>, nazadnje dostopano 4.11.2006

⁵⁰ Dnevno nastaja 175.000 novih blogov, povprečno 18 spletnih medijev vsako sekundo osveži svoje strani z dodajanjem novih vsebin

⁵¹ Vsak IP datagram ali paket nosi s seboj nabor informacij, zapisanih v določenem vrstnem redu, tako da bralec tega paketa ve, v kakšnem zaporedju bo dobil poslano podatkovne pakete, s katerim transportnim protokolom se ti paketi prenašajo itd. Več na: <http://www.inetdaemon.com/tutorials/internet/ip/datagrams.shtml> nazadnje dostopano 16.9.2006

Hkrati to predstavlja velik problem za postavljanje regulatornih okvirov nacionalnim državam. Agnosticizem jedrne strukture interneta do aplikacij, platform ali izdelkov na njegovi periferiji je podoben indifferenci jedra do različnih pravnih okvirjev, ki se srečujejo na internetu. Ti zadevajo tako poslovanje med poslovnimi subjekti kakor tudi poslovanje z medijskimi vsebinami ali samo komunikacijo med uporabniki spleta.

4.2 Razsežnosti svetovnega spleta

Internet je vse manj odmaknjen od fizičnega sveta. Politike interneta ne morejo biti opazovane kot osamljene in nepovezane z geopolitiko.⁵² Citat Kevina Werbacha nakazuje prisotnost spleta v našem realnem življenju. Digitalni prostor in z njim predvsem internet omogočata prenos informacij brez ozira na teritorialne meje, s katerimi se identificira nacionalna država. Kot eden paradnih konjev globalizacije, kakor je bila opredeljena s strani teoretikov globalizacije, namreč kot zgostitev časa in prostora (glej Kertcher in Margalit 2005: 4 – 5), ima lahko globoke posledice na vlogo države in državljana. Trendi razvoja regulacije, kot jih nakazuje Palfrey (Palfrey in Rogoyski 2006), potrjujejo, da se države zavedajo tega dejstva.

A nekaj podobnega so konec 19. stoletja trdili tudi ob prihodu radia, za katerega so verjeli, da bo služil kot močno orodje za nadaljnjo decentralizacijo in demokratizacijo komunikacije (Hargittai v Kertcher in Margalit 2005: 4). Bistvena razlika med tradicionalnimi mediji in internetom so kljub vsemu ekonomski stroški za vstop v panogo, ki so postali skorajda minimalni, ter odsotnost enako učinkovitega restriktivnega pravnega okvirja produkcije nekega medija, saj lahko, teoretično gledano, medij, ki se ukvarja z notranjo politiko Kitajske, ustvarjajo v Veliki Britaniji oziroma v medijsko manj rigorozno reguliranih okoljih.

Kako torej države sploh lahko reagirajo na ta zdaj že čisto mainstreamovski medijski pojav? Splet v svoji nadnacionalnosti predstavlja težave, ki so jih v mnogih nacionalnih državah že poizkusili regulirati (Graham 2002: 517). Toda za potrebno regulacijo je treba splet kot medij sploh ustrezno definirati. Ali je torej v tem smislu splet radiodifuzni medij ali medij sui generis? Zgodovina množičnih komunikacij nas je naučila, da novi mediji ne zamenjajo

⁵² Kevin Werbach: Who rules the net? Vir: http://werbach.com/blog/archives/2005/09/who_rules_the_n.html nazadnje dostopano 18.9.2006

starih, raje jih dodelajo in dopolnijo; radio ni zamenjal časopisov in televizija ni zamenjala radia ali filmov v kinodvoranah (Hachten 2005: 152).

Specifične lastnosti spleta kot (množičnega) medija v primerjalnem kontekstu s preostalimi komunikacijskimi modeli in modeli interakcij so med ostalimi hipertekstovnost, interaktivnost, multimedialnost, recipročnost, ažurnost. Te splet pomembno razlikujejo od tradicionalnih medijev (glej Oblak in Petrič 2005: 15 – 16). Splet kot medij predstavlja heterogeno medijsko tehnologijo kakor tudi kompleksno komunikacijsko platformo, ki producira ohlapno mrežo med seboj povezanih aktivnosti in komunikacijskih aren (ibid.).

4.3 Upravljanje z internetom

Upravljanje z internetom lahko definiramo kot preučevanje učinkov prava, institucij ter računalniškega koda na regulacijo kiberprostor (Kerr 2003: 357). Ker institucija, ki upravlja z edinimi centraliziranimi funkcijami interneta, še vedno deluje v kalifornijskem pravnem redu, to v mednarodni skupnosti vzbuja nelagodje. Razlogov za to je več. S tremi različnimi pogodbami je ICANN formalno zavezan ministrstvu za trgovino ZDA, ki bodo po poročanju BBC News tudi v prihodnje najverjetneje ohranile svojo vlogo nadzornika in upravljavca spletnih domen. Konec septembra je ameriški trgovinski oddelek podpisal petletno pogodbo z ICANN, kar ICANN-u ponovno omogoča nadzor nad podeljevanjem domen.

Dejstvo je, da se resnično učinkovito lahko upravlja le z centraliziranimi deli, torej jedrom. Svetovni vrh o informacijski družbi (WSIS) je izpostavil, da je politični nadzor upravljanja z internetom postala zadeva največje nujnosti. Večina predstavnikov vlad, podjetij in uporabnikov se je strinjala, da mora biti unilateralni nadzor na upravljanjem s strani ZDA spremenjen (Morris 2005: 1). Obstajata dva zelo različna načina doseganja tega cilja: centralizirani vladni nadzor, kjer bodo ZDA skozi posrednike še naprej vršile samostojni nadzor na centraliziranimi deli interneta, ali decentralizirani, kakršnega poskušajo vpeljati t. i. dinamične koalicije, interesne koalicije delov civilne družbe, posameznih vlad in zasebnega sektorja, ki poskušajo doseči nek skupen cilj. Dinamične koalicije so nastale kot posledica inavguracijskega sestanka IGF foruma v Atenah med 30. 10. in 2. 11. 2006. Zanimiva je na primer dinamična koalicija odprtih standardov, ki na osnovi paragrafa 90j tuniške deklaracije zagovarja odprte standarde, ki bi »omogočili boljši dostop do vladnih informacij« (s tem pa

tudi delovanja vlade). Koalicijo sestavljajo tako različni akterji, kot je brazilska vlada, Industry Sun Microsystems in Academia Yale Information Society Project.⁵³

Nacionalne vlade, ki naj bi vršile neko vrsto nadzora nad internetom, niso primerne za to vlogo iz treh razlogov.

Prvič. Internet je globalni fenomen, vlade pa so teritorialno omejene. Razdeliti globalni prostor na 200 in nekaj »suverenih« teritorijev, pri čemer ima vsak svoj nabor zakonov in regulatornih ukrepov, je problematično. Tovrstna rešitev lahko ohromi možnost globalnih inovacij, ki je postala dostopna prav z razvojem interneta in na katero v svojih delih toliko opozarja Lawrence Lessig.

Drugič. Kar je še bolj pomembno: konsenz nacionalnih vlad ni primeren zastopnik globalnega javnega interesa. Na mednarodnem političnem odru so vsi institucionalni mehanizmi, ki služijo nadzoru nad delovanjem politikov, šibki ali neobstoječi.

Tretjič. Če transnacionalna civilna družba, poslovna in tehnična skupnost ne bodo vključeni v pogajalski proces, bodo odločitve vlad, sprejete na podlagi nezadostne informiranosti, slabe v najboljšem in škodljive v najslabšem primeru.

Zaradi teh razlogov nacionalne države ne bi smele zahtevati ekskluzivne vloge pri definiranju politik upravljanja tako širokega fenomena, kot ga predstavlja internet. Ta pristop je danes po desetletju prerekanj skorajda univerzalno sprejet v kibernetski skupnosti, saj so vlade sprejele dialog s civilno družbo in zasebnim sektorjem. Internet governance, kot ga določa 29. točka Tuniške agende, govori o »utrditvi dogovorov WSIS iz leta 2003 (ter) ... o zagotavljanju pravične distribucije resursov, omogočanju dostopa za vse ljudi in zagotavljanju stabilnega in varnega delovanja interneta, upoštevajoč dialog med različnimi stranmi.« Država Slovenija se je zavezala k spoštovanju deklaracije iz Tunisa.

⁵³ Podroben seznam članov koalicije IGF DOCS ter seznam trenutno aktivnih koalicij: <http://www.intgovforum.org/Dynamic%20Coalitions.php>, nazadnje dostopano 5. 12. 2006.

4.4 Mrežna nevtralnost

Koncept mrežne nevtralnosti, ki ga je leta 2003 vpeljal Tim Wu, je pomenil prelom v teoretiziranju konceptov, povezanih s svetovnim spletom, saj je v teoretski diskurz vpeljal praktično bistvo upravljanja interneta kot sistema, kjer se prepletajo vsebine in lastništvo fizičnih kanalov, po katerih se te vsebine stekajo od ponudnikov do odjemalcev, pa tudi v nasprotno smer. Naloga vlad je, da komunikacija na internetu kot arhitekturni hrbtenici svetovnega spleta ne bo podvržena kratkoročnim interesom lastnikov omrežij (Wu 2003: 143). Wu se pri uvedbi koncepta naslanja na evlucijski model spleta, po katerem, rečeno zelo splošno, zagovorniki gledajo na inovacijski proces kot zagotovilo preživetja najboljšega. Enostavno gledano mora biti komunikacijska mreža, kot je internet, platforma za tekmovanje med razvijalci aplikacij. Internetni darvinisti pravijo, da je inovacijska teorija najboljše umeščena v dizajn konec-s-koncem (ibid.: 146).

Poleg principa konec-s-koncem mrežna nevtralnost kot sredstvo za cilj predpostavlja tudi odprt dostop, ki preprečuje, da bi bile »storitve, ki so na voljo, določene s strani internetnega ponudnika v lasti lokalnega kableskega operaterja (Lemley in Lessig v Wu 2003: 148). Ekonomistična kritika, ki poudarja pozitivne učinke vertikalne integracije ponudbe dostopa in vsebin, se sprašuje po nujnosti obstoja mrežne nevtralnosti, ki sloni na premisah principov konec-s-koncem, odprtega, nediskriminatornega dostopa vseh aplikacij trgu ponudbe internetnih uporabnikov in širokopasovne diskriminacije na strani ponudbe dostopa do interneta.

Wu pravilno pripomni, da arhitektura interneta ni več nevtralna do vseh aplikacij in storitev, saj struktura IP protokola ni bila namenjena zahtevnejšim aplikacijam. IP sloj je strukturno umeščen med aplikacijsko nevtralnost in nevtralnost povezave. Ker IP protokol ni optimalen, bodo za ohranitev ene uporabniki po Wujevem mnenju morali žrtvovati drugo vrsto nevtralnosti.

Mrežna nevtralnost ni pojem, ki bi bil dobro definiran, saj je od definicije pojma odvisno, kako jo dojemamo. Princip mrežne nevtralnosti, kakor ga predlaga avtor, vseeno nadgrajuje princip odprtega dostopa z vpeljavo antidiskriminatornega načela: da bi dosegli ravnovesje, moramo prepovedati operaterjem infrastrukture, dokler ti dokazano ne škodijo delovanju

sistema, da bi uporabnike omejevali pri uporabi njihove internetne povezave, ob tem pa operaterjem hkrati dovoliti svobodo pri urejevanju pretokov znotraj lokalne mreže (glej Wu 2003: 167 – 68). Vso dejavnost nadzora med različnimi mrežami, ki tvorijo internet, pa moramo nadzorovati z vso skrbnostjo (ibid.).

Koncept mrežne nevtralnosti odseva polemiko na ravni političnega procesa, ko veliki ISP pritiskajo na zakonodajalca, da bi lahko uvedli sistem »internetnih tračnic« za ponudbeno stran.⁵⁴ Yoo odseva ekonomistično vizijo strukturiranja internetnih principov in opozarja, da bi odkloni od koncepta lahko imeli pozitivne učinke s prihodkovne strani (Yoo 2004: 3). Mrežno nevtralnost (NN) kot princip problematizira, ker koncept NN varuje pred pretirano koncentracijo ne na trgu zadnjega kilometra, kjer se končni ponudniki interneta srečajo s porabniki, temveč na trgu, kjer se ti ponudniki srečajo z ISP in ponudniki aplikacij. Vertikalna integracija tega trga, ki je nacionalen in ne lokalni, naj bi bila smiselna tudi s strani NN, saj na trgu zadnjega kilometra še ne obstaja stopnja koncentracije, ki bi tovrstno prakso morala preprečiti (ibid.: 9 – 12).⁵⁵ S cenovno diskriminacijo bi tako dosegli, da nekateri ponudniki vsebine, kot so na primer eBay ali Amazon.com, ne bi mogli dostopati do vseh končnih uporabnikov, saj se katero od podjetij ne bi strinjalo z nadomestili, ki bi jih moralo plačevati določenemu ISP-ju za zagotavljanje kakovosti storitve, ali ker bi ta ISP razvil podobno aplikacijo ali pa sklenil ekskluzivno pogodbo s katerim konkurenčnim ponudnikom.

Ker se ta podjetja usmerjajo v čim večji doseg, dejstvo, da ne bi mogli doseči vseh potencialnih uporabnikov spleta, po Yoojevem mnenju z ekonomičnega vidika ne predstavlja razloga za skrb (Yoo 2004: 12). Temeljna razlika do zagovornikov NN je točka gledišča, s katere gledamo na koncept. Zagovorniki NN trdijo, da bi cenovna diskriminacija na strani ponudbe pomenila premik moči na stran ponudnikov infrastrukture, ki bi glede na tip vsebine lahko cenovno in z dodeljevanjem različnih linij (hitrejših ali počasnejših) ta podjetja postala vratarji brez ustreznih varoval; da svoje moči ne bi zlorabljali, saj bi to ogrozilo inovacijski proces, ki predstavlja gonilo rasti interneta in svetovnega spleta.⁵⁶ Yoo odgovarja, da vertikalna dezintegracija zagotovo ne bi povečala potrošniške izbire med ponudniki zadnjega

⁵⁴ Pregleden prikaz teoretsko nasprotujočih konceptov je polemika med Susan Crawford in Christopher S. Yoo: Two Views on Net Rules: <http://www.pbs.org/now/shows/222/net-rules.html>, nazadnje dostopano 22. 11. 2006

⁵⁵ Dokler HHI indeks ne preseže vrednosti 1800 Zvezna trgovinska komisija ne bo ukrepala, saj je pri vertikalni integraciji bolj popustljiva kot pri horizontalni (Yoo 2004: 11, opomba 20)

⁵⁶ <http://www.pbs.org/now/shows/222/net-rules.html>

kilometra (Yoo 2004: 23). Uporaba lastniških protokolov⁵⁷ bi ISP-jem zadnjega kilometra omogočila večjo ekonomsko učinkovitost in bolje zadovoljila preference končnih uporabnikov (ibid.: 40). Z vzpostavitvijo lastniških namesto standardnega nabora protokolov bi inteligenco iz koncev prenesli bliže k jedru, kar pa bi za delovanje spleta imelo bistvene posledice, kot bomo videli v nadaljevanju.

4.5 Cenzura ali »s politiko do ostrig«

Suvereni mediji so smetana vsega misijonarskega dela, opravljenega v medijski galaksiji. Prekinili so vse preostale imaginarne vezi z resnico, resničnostjo in reprezentacijo. (Bilwet 1999: 19).

Širjenja informacij se v naši družbi ne da učinkovito nadzirati brez zelo visokih stroškov in krnitve pravic posameznikov. Javno komuniciranje, torej izražanje mnenj o zadevah javnega značaja, si je kot ustavna pravica, vsebovana v temeljnih listinah nadsocijalnih institucij kakor tudi državnih listinah utrla svojo pot šele po koncu II. svetovne vojne. 2. maja 2006, dan pred svetovnim dnevom svobode tiska,⁵⁸ je upravni odbor Društva novinarjev Slovenije sporočil, da »Slovenije ni več mogoče prištevati med države, kjer lahko novinarji in mediji delujejo neovirano. Svoboda medijev je v Sloveniji načeta, s tem pa tudi temelji demokratične ureditve v državi.«⁵⁹ Eden indicev stanja, ki jih je slovenska medijska pokrajina, nevajena hitrih sprememb ali prilagajanja, ki so ga bile v tranzicijskem času v veliki meri deležne vzhodno in srednjeevropske države, doživela v tem času, je izbris zadnjega napovednika takrat odhajajočega urednika Sobotne priloge, družbeno-političnega tednika, ki vsako soboto kot priloga izide skupaj z drugim največjim slovenskim dnevnikom Delo. Po internem dopisu je odgovorni urednik Dela ob prisotnosti izvršne urednice in sodelavcev Sobotne priloge ter predsednika uprave družbe, ob 15.06 izbrisal iz že postavljene izdaje SP,

⁵⁷ Lastniški protokol je za razliko od odprtokodnega protokola avtorsko zaščiten in brez privolitve avtorja javnosti nedosegljiv. Malo verjetno je, da bi ob razvitju takega protokola, ki posega v arhitekturno jedro spleta, ponudnik ISP, ki želi maksimizirati dobiček, protokol predstavil javno.

⁵⁸ Resolucija ZN št. 48/432, s katero je leta 1991 generalna konferenca UNESCO predlagala generalni skupščini OZN, naj 3. maj razglasi za Svetovni dan svobode tiska, za dan, ki vsako leto znova opozarja na temelje svobode tiska oziroma medijev. Generalna konferenca UNESCO je istega leta sprejela resolucijo o "Promociji in razširjanju svobode tiska na svetu", v kateri je poudarjeno, da so svobodni, pluralni in neodvisni mediji osnovna sestavina vsake demokratične družbe.

⁵⁹ Izjava UO DNS ob 3. maju: <http://www.novinar.com/novice/novica.php?id=402>, nazadnje dostopano 2. 5. 2006

ki je bila pripravljena za tisk. Zato je na 2. strani namesto uredniškega uvodnika stala le ilustracija, sprva mišljena zgolj kot spremljava besedilu.

Argument odgovornega urednika za to potezo je bil v skladu z zakonskimi določili, saj tekst »ni (bil) v skladu z dogovorom na uredniškem sestanku in s programsko zasnovo Dela.« A »splet obravnava cenzuro kot napako in jo zaobide«. ⁶⁰ Okrnjeno besedilo članka se je kmalu (01.05.2006 ob 14:50:12) pojavilo pri komentarjih uvodnega članka spletne izdaje te številke Sobotne priloge, ⁶¹ le da je še istega dne tudi izginilo iz komentarjev časopisove spletne izdaje. Zakonskih določil, ki bi nedvoumno pokazala na konflikt interesov, zaradi katerih pride do izbrisa nekega članka, in s tem dokazala, da je vsebina tega, kar je hotelo biti komunicirano preko nekega javnega glasila, bila cenzurirana, ni. V takšnih primerih tudi ne moremo govoriti o neovrgljivosti trditve, da je do cenzure dejansko prišlo. V razmerju do drugega velikega aktualno – političnega dnevnika Dnevnik, ki debato med uporabniki pa omogoča na svojem forumu, ⁶² Delo dovoljuje neposredno interferenco – poseg v vsebino s komentarjem, objavljenim na isti strani. Kar pomeni, da so uporabniki, ki so v tistem času prebirali spletno izdajo, uvodnik lahko prebrali. ⁶³

David Barsamian, ustanovitelj Alternative Radio, enourne radijske oddaje, ki služi kot »forum za prerekanje in diskusijo«, ⁶⁴ tedensko predvajane na 125 različnih radijskih postajah, pravi, da “se večina cenzure zgodi z ogibom in ne dekretom”. ⁶⁵

Moč cenzorja v novih oblikah medijskih formatov ni primerljiva s tehnikami klasične cenzure. Javno komuniciranje, katerega funkcijo opravljajo množični mediji, je vsaj od Heglove dobe neločljivo povezano s svobodo javnega izražanja. Kot je pokazal Marx v svojih zgodnjih študijah, je svoboda govora pomenila tudi proporcionalno zastopanost v areni

⁶⁰ »The net treats censorship as a defect and routes around it.« Izjavo je 1993 New York Times povzel od Johna Gilmorja, odvetnika in soustanovitelja Electronic Frontier Foundation, NVO iz San Francisca, ki ščiti pravico svobode govora v današnji, digitalni dobi. Vir citata: <http://cyber.law.harvard.edu/people/reagle/inet-quotations-19990709.html>, nazadnje dostopano 26.11.2006

⁶¹ http://delo.si/index.php?sv_path=43_6528&id=8bdc11fb5a53a8e561ac0692def2b65804&t=html&p=1, nazadnje dostopano 2.5.2006

⁶² Uredniki spletnega portala Dnevnik.si so v drugi polovici novembra »zaradi neciviliziranega in nekonstruktivnega dialoga, ki se je na našem spletnem forumu odvijal dlje časa in navkljub našim opozorilom ter cenzorskim posegom ni prenehal«, ukinili Dnevnikov forum. <http://www.dnevnik.si/forum/>, nazadnje dostopano 23.11.2006. O sintezi odločitve pišemo v podpoglavju IV.6.1.

⁶³ Uvodnik je skupaj z ostalimi teksti, ki jim je v slovenskih medijih bila onemogočena objava, dosegljiv na spletni strani INDEKX prohibitorum: http://www.ljudmila.org/index/index.php/Glavna_stran

⁶⁴ http://www.alternativeradio.org/about_ar.shtml

⁶⁵ »Most of the censorship occurs by omission, not commission«, citirano po <http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?ItemID=7307>, nazadnje dostopano 6. 5. 2006

javnosti, ki se je s pojavom množičnih občil radikalno rekonceptualizirala. Agora kot prostor javnega je doživel spremembo paradigme, saj se je delovanje oseb, katerih delo bi moralo biti na očeh javnosti, preselilo v množične medije.⁶⁶ Zato je tudi urejanje svobode tiska tako zelo povezano s svobodo govora, in od tod so mediji že od Areopagitice Johna Milтона dojeti kot poseben element družbenega sistema.

V zgodnjih racionalističnih študijah so svobodo govora smatrali predvsem kot privilegij pišočih moških, ki so svoja mnenja predstavili javnosti, kljub vsemu pa je počivala na predpostavki, ki jo je zagovarjal Benedict de Spinoza, da pod demokratično vlado nobenemu posamezniku ne sme biti odvzeta pravica rezoniranja in oblikovanja sodb; le njegova dejanja morajo biti podvržena nadzoru avtoritete (Splichal 2002: 83). Iz te temeljne premise je Jeremy Bentham razvil idejo o javnem delovanju vlade, ki je s sorodno zahtevo po pravici javnosti, da ve, položila temelje razvoja tiska kot četrte veje oblasti. Vsaj od utilitarizma naprej je pozicija, ki jo znotraj tradicionalne delitve demokratične oblasti priznavajo (takrat še zgolj) tisku, jasno opredeljena. Po drugi svetovni vojni je javno delovanje vlade predvsem v ZDA bilo enačeno s konceptom svobode tiska (ibid.). Zloraba moči in položaja tiska bi v tako nesorazmernem komunikacijskem procesu, kot je sporočanje skozi množične medije, pomenila resno grožnjo demokratičnemu procesu. Mediji sami morajo biti podvrženi nenehnemu nadzoru, pravi Amy Goodman.⁶⁷

4.5.1 Medijska svoboda: tisk in internet

Idejo o »univerzalnih pravicah« tiska, ki jo je ob paradigmi nadzora, nekakšnem foucaultovskem branju Benthama prinesel utilitarizem, si lahko dovolimo preizprašati. Pravica svobode tiska namreč ne more biti zgodovinsko nepovezana s pravico svobodne objave mnenj. Rojstvo koncepta v razsvetljenstvu je pomenilo rojstvo razumnih, rezonirajočih posameznikov v »javnem mnenju«, usmerjenih nasproti absolutni oblasti. V času, ko vladne zahteve po suverenosti ni legitimiziral konsenz ljudstva, je bila svoboda tiska dojeta predvsem

⁶⁶ Z diverzifikacijo tiska in razvojem tako imenovanega rumenega tiska bi lahko dejali, da je agora tudi preživela premik paradigme, saj sta se obe strani delovanja javnih osebnosti - tako javna kakor zasebna - prenesli v kontekst množičnih občil. Razvoj radiodifuznih medijev je ta premik le še okrepil.

⁶⁷ Amy Goodman je soustanoviteljica, direktorica in voditeljica radijske in televizijske oddaje Democracy Now, ki z dnevnim enournim informativnim novičarskim blokom, predvajanim na več kot 350 različnih postajah po ZDA, predstavlja verjetno največje medijsko sodelovanje neodvisnih medijev na svetu (<http://democracynow.org/about.shtml>)

kot jamstvo proti nelegitimni uporabi moči države in drugih institucij, kot je cerkev, v razmerju do posameznika. Svoboda tiska ni bila sama sebi namen, ampak je bila instrument osebne svobode izražanja in objave mnenj (glej Splichal 2002: 84 – 85).

Toliko vrednejši je torej prispevek Karla Marxa, ki se je v svojih dvajsetih letih, ko je urejal in pisal za Rheinische Zeitung, ukvarjal s svobodo tiska. Čeprav je bil eden pionirjev svojega časa, ki je svobodo tiska namesto kot podaljšek svobode izražanja mnenj raje označil kot pravico sui generis, Marx paradoksalno nikoli ni bil štet kot teoretik, ki bi se ukvarjal s pravico tiska. V resnici pa je bil prav Marx tisti, ki je kritiziral reduciranje svobode tiska na pravico svobodnega podjetništva (glej Splichal 2002: 113).⁶⁸ Bistvena z vidika poglavja je Marxova razpoznavna tiska kot socialnega fenomena. Tisk je, kakor tudi mediji nasploh, poleg omenjenega tudi vse bolj pomembna ekonomska kategorija, česar pa Bentham ne zaznava, saj je tisk v prvi polovici osemnajstega stoletja po statusu primerljiv s knjigo (Splichal 2002: 60). Prva svoboda tiska je v tem, da ni navadna obrt, pravi Marx,⁶⁹ ki se je leta 1842 bojeval s tistimi predstavniki renskega parlamenta, ki so svobodo tiska koncipirali le v domeni podjetniške svobode ali svobode obrti in svobodo tiska kot posebno svobodo in ne splošno pravico vsakega posameznika, ki jo je zagovarjal Marx. Per aspera ad astra, skozi politiko do ostrig, pravi o skladnosti med oglasi in članki v Kölnskem častniku (Marx in Engels 1979: 33), ko je kot urednik Renskega častnika 1842 ostro kljuboval vsakršni »novi zaostritvi cenzure v religioznih zadevah, (saj gre) za nov policijski ukrep proti tisku, ki je komaj zadihal (ibid.: 35).

V času Inkubale,⁷⁰ torej prvih petih letih obstoja tiskarskega stroja, je ocenjeno, da je bilo natiskanih 15.000 tekstov v 20 milijonih izvodov., v 16. stoletju pa je bilo natisnjenih od 150.000 do 200.000 knjižnih izvodov v skupno več kot 200 milijonih kopij. 1479 je papež Sikst IV. na univerzi v Kölnu pooblastil cerkvene cenzorje, da zatrejo heretično pisanje. Papež Inocenc III. je 1487 izdal bulo, s katero je odredil ekskomunikacijo, denarne kazni in kurjenje knjig za vse, ki so imeli opravka s heretičnimi knjigami. 1501 je papež Aleksander VI. izdal dodatno bulo, s katero je želel homogenizirati cenzuro na vseh področjih krščanstva. V času protestantizma je katoliška cerkev izgubila hegemonijo nad javnim mnenjem in

⁶⁸ V Marxovem času ekonomska funkcija medijev še ni priplavala na površje, saj je bil tisk smatran predvsem kot politično orodje napram družbenemu establishmentu, buržoaznemu razredu

⁶⁹ Rheinische Zeitung 19. maj 1842, dostopno na: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1842/free-press/ch06.htm>, nazadnje dostopano 9. 11. 2006

⁷⁰ Inkubala je obdobje od Gutenbergove iznajdbe do leta 1500.

tradicionalne socialno-politične strukture so se začele transformirati. Večina protestantskih ozemelj (Anglija, Nizozemska in Severna Nemčija) je prav tako nadzorovala tisk, toda moč cenzure je bila v rokah monarhov, ki so jo uporabljali za oblikovanje in nadzor javnega mnenja za povečanje lastne legitimnosti (Kertcher in Margalit 2005: 14 – 18).

4.6 Nadzor nad internetom

Osnovna intuicija in razširjeno prepričanje, da bo internet prinesel več svobode in globalne pravičnosti, lebdi v zraku že od zgodnjih devetdesetih let 20. stoletja (Benkler 2006: 131).

Nobeni državi se ni treba priključiti na internet, toda le malokatera se za ta korak ne odloči (Kertcher in Margalit 2005: 19)⁷¹. Vnos politično ekonomske komponente v teoretizacijo interneta pomeni prilagajanje statusu, ki ga splet kot informacijski sistem zaseda.

Nadzor nad internetom je pomembna politična tema. Kitajski državni mediji so 25. septembra 2006 sporočili, da je Kitajska v poskusu zmanjšanja odvisnosti od tujih podjetij zgradila sodobno omrežje, podobno ARNES-u v Sloveniji, poimenovano China Education and Research Network,⁷² ki bo predstavljalo vzporedno hrbtenico kitajske internetne infrastrukture visokih zmogljivosti, ob tem pa so se vključili še v razvoj nadgradnje trenutnega, sicer 20 let starega IP standarda IPv4 v IPv6.⁷³ Jordi Palet ga je v predstavitvi na ICANN-ovem forumu v Sao Paulu označil kot »plug'n'play« protokolni standard, ki bo »brez dodatnih nastavitvev omogočil internetno identifikacijo vseh, tudi izjemno majhnih naprav brez tipkovnice«. ⁷⁴ V projektu China Education and Research Network so povezali 167 inštitutov in univerzitetnih oddelkov petindvajsetih univerz v dvajsetih mestih s standardnim protokolom IPv4, ki ga bodo do leta 2010 nadomestili s IPv6.

⁷¹ Julija 2001 je talibanski režim v Afganistanu odklopil internetno povezavo s svetom (Kertcher in Margalit 2005: opomba 116).

⁷² International Herald Tribune 25.9.2006: China builds an ultrafast Internet

http://www.iht.com/bin/print_ipub.php?file=/articles/2006/09/25/business/chinet.php

⁷³ Vpeljava novega IP standarda je potrebna predvsem zaradi rastočega števila naprav na internetu. Stari, IPv4 standard omogoča le 4.3×10^9 različnih IP naslovov, medtem ko bo poleg tehničnih izboljšav novi IPv6 standard podpiral 3.4×10^{38} naslovov, kar omogoča prehod iz 32-bitnih na 128-bitne velikosti naslovov. Glede na trend rasti bi po starem standardu kljub routerjem, ki navzven omogočajo, da več naprav pri vključitvi v internet uporablja le en IP naslov, teh naslovov zmanjkalo do leta 2009 (Blanchet 2006: 4). IPv6 standard bo v ZDA za institucije postal obvezen leta 2008, na Kitajskem pa ga bodo predvidoma implementirali v petih letih, torej do leta 2011. Več na http://media.wiley.com/product_data/excerpt/20/04714989/0471498920.pdf in http://www.sunny.ch/downloadfiles/ipv6_sample.pdf

⁷⁴ <http://www.icann.org/meetings/saopaulo/captioning-ipv6tutorial-03dec06-saopaulo.htm> Jordi Palet je eden od razvijalcev novega standarda IPv6 in član evropske IPv6 Task Force. nazadnje dostopano 4. 12. 2006.

Delovna hipoteza tega dela je, da se nadzor nad internetom na za uporabnika najsplošnejši ravni vrši skozi lastništvo infrastrukture, po kateri se podatki prenašajo, medtem ko se svetovni splet reguliran na bolj sofisticirane načine.

Pristop k nadzoru nad internetom je možen s pomočjo štirih mehanizmov, s katerimi lahko reguliramo neko entiteto: prava, socialnih norm, trga ali arhitekture. Najbolj očitna omejitev je zakon. Omejuje tako, da grozi s kaznijo, če se vnaprej postavljena pravila kršijo. Norme so drugačen način omejevanja. Tudi te kaznujejo posameznika zaradi kršitve pravila, le da namesto države kazen norme nalaga skupnost, ne (ali pa ne le) država. Trg predstavlja tretji tip omejitve. Te omejitve niso neodvisne od zakona in norm. Končna, arhitektura, tako kot trg, omejuje s pomočjo hkratnih pogojev.

S tem opisom postane očitna prva ugotovitev o štirih modalitetah regulacije: delujejo vzajemno (glej Lessig 2005: 138 – 41). Ne glede na to, ali obstajajo še druge omejitve, so te štiri modalitete med najbolj pomembnimi in vsak regulator (ne glede na to, ali nadzoruje ali osvobaja) mora razmisliti o tem, kako vzajemno delujejo (ibid.).

Prve tri mehanizme nadzora lahko ohlapno združimo kot institucionalne omejitve – »omejevalne socialne konstrukte, ki krojijo človeško interakcijo« (North 1990 v Boas 2005: 3). Način vpliva na človeško obnašanje je precej neposreden: za kršitev zakona je zagrožena sankcija, kršitelji socialnih norm so s strani družbe lahko ekskomunicirani, trg pa lahko vzpodbudi ali oslabi iniciative na podlagi stroškov. A vsaka od teh institucionalnih omejitev se razvija in spreminja skozi čas.

Tudi na področju samega dostopa družbe niso enakomerno razvite niti primerljive med seboj. S pojmom »digital divide« so razni avtorji na različne načine konceptualizirali temeljno razliko med tistimi, ki dostop do interneta imajo, in tistimi, ki te možnosti nimajo.⁷⁵ Število uporabnikov na svetu je sicer doseglo zavidljivo milijardo prebivalcev,⁷⁶ kar pa hkrati pomeni, da pet šestin svetovnega prebivalstva niti ne dostopa do te ogromne informacijsko -

⁷⁵ Uporaba termina digitalna razredna družba, kot so ga definirali na straneh Državnega sveta (http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/predavanja/pre01_3.htm) za kratko omembo pojma verjetno ni racionalna, saj bi za njegovo vpeljavo nujno morali definirati razrede. Način delitve na tiste, ki dostop imajo, in tiste, ki ga nimajo, je zadosten.

⁷⁶ Število uporabnikov, ki uporabljajo internet, je decembra 2005 preseglo eno milijardo. <http://www.internetworldstats.com/pr/edi014.htm#3>, nazadnje dostopano 11. 9. 2006

socialne mreže. Izjava za javnost podjetja Computer Industry Almanac Inc.⁷⁷ pa zagotavlja, da ima internet veliko zalogo rasti, saj uporaba svetovnega spleta le na Kitajskem in v Indiji, populacijsko najmočnejših državah sveta, dosega šele 11.1 odstotkov kitajske in 4.7 odstotkov indijske populacije.⁷⁸

Upravljanje z internetom postavlja potrebo po globalnih institucijah proti teritorialnim, nacionalnim osnovam današnjega procesa vladanja. Strm vzpon poceni globalnih komunikacij je omogočil rojstvo nove transnacionalne skupnosti in globalno industrijo. Skozi bloge in forume omogoča informacijska tehnologija globalno aktivnost (in vladavino) ljudstva. Toda kljub vsemu ne obstaja globalna demokracija ali internetna ustava, ki bi ljudem zagotavljala svobodo govora in pravico do svobodnega zborovanja, ko se nahajajo v kiberprostoru (Mueller 2006).

Koncentracija trga s strani ISP-jev, ponudnikov samega dostopa do interneta ogroža nevtralno jedro interneta. Večja kot je moč enega ponudnika, večja je verjetnost, da bo omejeval konkurenco. Konkurenčni pogoji zadnjega kilometra⁷⁹ omogočajo več možnih vstopnih točk v svetovni splet. Zlitje AOL in Time Warnerja leta 2003 je pokazalo, da se lahko fizični ponudnik interneta AOL in proizvajalec vsebin Time Warner združita v največji medijski koncern na svetu. S tem do končnega uporabnika po svojih žicah prinašata lastno, pa tudi druge medijske vsebine. Učinkovita varovala, ki bi podjetju nalagala, da mora vse vsebine prenašati enako hitro in ne diskriminirati konkurenčnih ponudnikov vsebin, so v enotnem lastništvu praktično nemogoča.

Poleg tega velike korporacije tako v Senatu ZDA kot pri Evropski komisiji izdatno lobirajo za sprostitev načel omejevanja koncentracije trga in povečanje nadzora nad prometom, ki poteka na internetu. Po njihovem mnenju mora za potrebe po vse večjih hitrostih prenosov poskrbeti tudi ponudbena stran⁸⁰. V zadnjem desetletju države postavljajo bistveno več zahtev do podjetij, ki nudijo internetne storitve. Ob tem postaja očiten trend nadzora, ki se s koncev

⁷⁷ Ameriško podjetje Computer Industry Almanac Inc. se ukvarja s tržnimi raziskavami na trgih prenosnih računalnikov in interneta. Vir: <http://www.c-i-a.com/pr0106.htm>, nazadnje dostopano 28. avgusta 2006

⁷⁸ v ZDA blizu 60 odstotkov prebivalstva že uporablja svetovni splet (podatek velja za zadnje četrtino leta 2005), v Sloveniji pa 50 odstotkov (podatek velja za prvo četrtino leta 2005) Vir:

http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=763 nazadnje dostopano 28. avgusta 2006

⁷⁹ FCC, www.fcc.gov/oet/tac/april26-02-docs/BB-Access-Tech.pdf, nazadnje dostopano 10. 9. 2006

⁸⁰ Pri tem ponavadi izhajajo iz predpostavke, da je princip mrežne nevtralnosti način, da bi ponudniki v aplikacijskem sloju, kot so Google ali Yahoo, ohranili visoke dobičke, ne pa zavarovali načelo inteligentnih koncev. Primer: [Net Neutrality Would Benefit China vs. U.S., Economist Says](http://www.itu.int/ituweblogs/treg/Net+Neutrality+Would+Benefit+China+Vs+US+Economist+Says), ITU 26. 9. 2006, nazadnje dostopano 1. 10. 2006

<http://www.itu.int/ituweblogs/treg/Net+Neutrality+Would+Benefit+China+Vs+US+Economist+Says+.asp>

mreže premika proti njenemu jedru. Regulacija se bo, če ne bo prišlo do sprememb socialnih norm in bolj učinkovite implementacije obstoječih nadzornih praks, premaknila v smer večje kontrole s strani držav (Palfrey in Rogoyski 2006: 7).

Ker princip konec-s-koncem nima nobene pravne teže, je regulacijo vsebin na internetu mogoče razdeliti na dve glavni področji:

1. Država poskuša nadzorovati vsebino na koncih mreže:

- a) Tako lahko blokira škodljiv promet paketov pri viru. Ideja je, da se promet prepove tako, da se pošiljanje paketov, ki so škodljivi nekemu delu javnosti, razglasi kot nezakonito.
- b) Države lahko prepovedo posestovanje ali prejemanje določenih informacij, ki jih paketi vsebujejo. Najpogosteje regulirane vsebine so otroška pornografija ali avtorska dela.
- c) Nekatere države nadzor vršijo skozi obvezujoče spremljevalne informacije, s katerimi morajo biti paketi opremljeni (glej Zittrain 2003: 6 – 11).

2. Drugi sklop govori o nadzoru, ki izhaja iz države in se vrši v jedru mreže. Obe temeljni strategiji tega sklopa pomenita večjo kršitev principa konec-s-koncem kakor prejšnje tri. Hkrati sta bolj sofisticirani in bosta na kratki rok verjetno bolj uspešni pri doseganju zadanih ciljev:

- a) Država lahko naloži zasebnim podjetjem, naj blokirajo ali nadzorujejo pakete, ki potekajo po njihovi infrastrukturi.⁸¹ Načeloma to breme nosi ISP, v večini regulatornih okvirov brez kompenzacije za to obvezujoče početje.
- b) V drugem primeru država sama igra neposredno vlogo pri filtriranju in pregledovanju paketov (Palfrey in Rogoyski 2006: 17).

4.6.1 Posledice razvoja nadzornih strategij

Mnogo korporacij prostovoljno pristaja na uvedbo sistema filtrov za preprečevanje dostopa do pornografskih vsebin. Študija American Management Association Research iz aprila 2000 je pokazala, da 63 odstotkov srednjih in velikih podjetij v ZDA nadzoruje internetno dejavnost zaposlenih, 40 odstotkov podjetij pa preprečuje dostop do neavtoriziranih ali neprimernih spletnih strani (Zittrain 2003: 18). Ponovitev študije leta 2005 je pokazala, da je 76 odstotkov

⁸¹ Za natančnejše branje o pravni odgovornosti ISP v Sloveniji glej Mežnar, Špela: Odgovornost ponudnikov internetnih storitev v Makarovič et. al. (2003): Internet in Pravo str. 43-51. Pravna fakulteta, Ljubljana.

podjetij v ZDA nadzorovalo internetno dejavnost zaposlenih, 64 odstotkov pa je preprečevalo dostop do neavtoriziranih ali neprimernih spletnih strani. 89 odstotkov podjetij je o nadzoru nad njihovo internetno dejavnostjo svoje zaposlene obvestilo.⁸²

Škoda, ki izhaja iz odmika principa konec-s-koncem, sega mimo neposrednega krčenja posameznikovih možnosti participacije v demokratični kulturi. Premik pospešeno uveljavlja semiotično »oligarhijo«, ob predpostavki, da je nasprotna semiotični demokraciji (Palfrey in Rogoyski 2006: 27). Palfrey in Rogoyski trdita, da bo odmik od principa konec-s-koncem bistveno vplival na kulturne inovacije, pri čemer gre vsaj v razmerju do uporabe avtorskih pravic za ponoven prenos moči v roke tistih podjetij, ki pokrivajo znaten delež kulturnih proizvodov naše družbe (ibid.).

Kratek opis stanja na področju internetnega nadzora kaže, da razvoj trendov ne vpliva, ali brez ustreznih pravnih varoval ne bo vplival, na demokratičnost uporabe svetovnega spleta, pa naj govorimo o pluralnosti virov ali pluralnosti samega dostopa. Praksa držav z omejevalno regulatorno politiko, kot sta Kitajska ali Gvatemala, kaže prav nasprotno.⁸³ Kitajska močno omejuje dostop do podatkov z občutljivo politično vsebino,⁸⁴ najsi je ta prisotna na novičarskih portalih, kot je BBC, ali blogih z občutljivimi temami, kot je upor proti komunističnemu režimu ali kritika dogodkov na Tianamenu leta 1989 (ONI 2005: 23-50). Večkratni poizkusi dostopa do nekaterih novičarskih portalov so kot rezultat pokazali »404 error«, standarden odgovor HTTP protokola na nedosegljivost strani, čeprav je bila stran dejansko dosegljiva zunaj meja Kitajske (ibid.: 22). Povprečen uporabnik tako nima informacije o tem, da se je cenzura dejansko vršila.

Trenutna tehnologija dostopa do interneta omogoča tistim podjetjem, ki vzdržujejo omrežja, možnost kontrole nad tipom prometa in hitrostjo prometa, ki poteka po omrežju. Praksa v tujini, predvsem ZDA, pa kaže, da bo lastnik omrežja, ki ima tovrstno diskrecijsko moč, brez ustreznih regulatornih okvirjev, ki bi mu to izrecno prepovedovali, svojo moč neogibno zlorabljal (glej Center for Media Access Project 2002: 13 – 16). Redingova je na IGF poudarila, da je »ključni, morda najpomembnejši cilj Evropske komisije ohraniti internet

⁸² AMA/ePolicy Institute Research: 2005 Electronic Monitoring & Surveillance Survey, dostopno na: https://www.amanet.org/research/pdfs/EMS_summary05.pdf, nazadnje dostopano 21. 11. 2006

⁸³ www.opennetinitiative.net/studies/china/ in <http://cyber.law.harvard.edu/filtering/china/>, nazadnje dostopano 11. 9. 2006

⁸⁴ Najbolj znani, a nikakor osamljeni primeri so spletne vsebine, povezane z spiritualističnim gibanjem Falung Gong, tibetanskim gibanjem za neodvisnost ali tajvanskimi upori centralističnemu političnemu režimu.

kakor se le da odprt in necenzuriran prostor, kjer bodo vsi državljani sveta lahko komunicirali prosto.« (Reding 2006)

5. SPLET KOT (NE)REGULIRAN MEDIJ IN PRAVNI OKVIRI INFORMACIJSKE DRUŽBE

Množični mediji in komunikacija so politika. Komunikacija pa je produkt, ki se prodaja trgu. Oliviero Toscani,⁸⁵ Ars Electronica, Linz, september 2006

Pomembnost segmentiranega, omejenega in manjšinskega dostopa do komunikacijskih in kulturnih dobrin in storitev je bistvena za razumevanje svojevrstne informacijske družbe, ki se razvija v Latinski Ameriki (Becerra 2003), sploh če upoštevamo, da so modalnosti družbene apropiacije tehnologij in ne tehnologije *per se* tiste, ki opredeljujejo izgradnjo informacijskih družb (Becerra in Mastrini 2005). Prilagoditev tehnologij in že obstoječih praks je na ravni države najučinkovitejša s postavljanjem celovitega, predvsem pa pravočasnega zakonskega regulatornega okvirja in definiranja nacionalnih strategij na tem področju. Poglavje je namenjeno pregledu zakonodaje, povezane z regulacijo novih medijev, ter posledično tudi z regulacijo komunikacijskega procesa, ki se odvija na istih platformah, ki predstavljajo stik med producenti in potrošniki medijskih vsebin.

Centralni pogon rasti digitalne ekonomije je internet. Internet postaja globalni trg, a hkrati predstavlja sredstva⁸⁶ komuniciranja ter distribucije informacij, in to bolj učinkovito in večjim občinstvom, kot je to kadarkoli bilo mogoče.⁸⁷

5.1 Informacijske družbe in omejevanje dostopa do informacij

Do izgradnje informacijskih družb - na Kitajskem je število uporabnikov interneta od konca leta 2002 naraslo za 75% na 111 milijonov,⁸⁸ pri tem ko je gospodarstvo te države naraščalo z več kot 10 odstotno rastjo na letni ravni - se zavezujejo praktično vse države, tudi Slovenija.

⁸⁵ Italijanski fotograf, ki je med leti 1982 in 2000 United Colors of Benetton zgradil v eno najprepoznavnejših znamk v korporativnem svetu.

⁸⁶ iz means prevedeno v sredstva, saj internet ni homogena komunikacijska platforma, čeprav je bistvo ohranjanja nevtralnosti njegove jedrne arhitekture prav prenos paketov podatkov, ki se v očeh distribucijskih kanalov med seboj ne razločujejo po ničemer drugem razen kvantiteti. V resnici seveda prenaša vse ravni komunikacije (od medosebnega do množičnega) kot tudi vsakršno vrsto komunikacije (od tekstovnih sporočil do prenosa videa in večmedijskih sporočil).

⁸⁷ The Digital Economy Fact Book 2006 str. 1

⁸⁸ China and the internet, The Economist 27. april 2006. Število povezav se je v istem obdobju podvojilo na 45.6 milijona. Delež priključkov širokopasovnega interneta je v tem obdobju s 6.6% poskočil na več kot polovico.

Wen Jiabao, predsednik Komunistične partije na Kitajskem, je izjavil, da mora država prisluhniti kritičnim pogledom, ki jih državljani objavljajo v svojih spletnih dnevnikih. Da je eden najmočnejših mož svetovne velesile dopustil možnost vpliva novih tehnologij na izboljšanje stanja na področju človekovih pravic v za to ne preveč občutljivi državi, pušča prostor optimistični interpretaciji razvoja interneta v tej državi. Cenzorne prakse, ki smo jih opisali v prejšnjih poglavjih, to možnost sicer bistveno reducirajo, saj prav Kitajska vzpostavlja od preostalega spleta precej samostojen informacijski sistem. Država naj bi za nenehni nadzor nad internetom zaposlovala od nekaj tisoč do 30.000 poklicnih cenzorjev.⁸⁹

Informacijska družba bo promotor človekovih pravic v državah, kjer so te sistematično kršene. Prav s tem argumentom so se na kongresnih zaslišanjih branili največji izdelovalci spletnih brskalnikov (Microsoft, Yahoo! in Google), kjer so opravičevali svoje posege na dve ključni področji temeljnih človekovih pravic.

Prvo od obeh je fizično omejevanje prostega dostopa do informacij uporabnikom njihovih spletnih orodij. Kot gatekeeperji so ta podjetja, predvsem Google, ki ima na Kitajskem iskalnem trgu približno tretjinski delež, poleg ponudnikov infrastrukture, ki omogoča fizični dostop do interneta, poleg države drugi ključni člen distribucijske in nadzorne verige. Vloga (sploh sodobnih) cenzorjev v odnosu do tradicionalnih medijev pa je najbolj vidna v izjavi, ki jo je za slednje uporabil Noam Chomsky: »za analizo cenzure v medijih nam ni potrebno gledati vsebine, ki je prisotna. Pogledati moramo, česa ni.« S tem, ko s tehničnimi »navodili« določajo svojim brskalnikom, katerih strani naj ne prikažejo, se postavljajo v vlogo fizičnih cenzorjev. Tovrstno cenzuro je seveda moč zaobiti z vnosom spremenjenih iskalnih pojmov ali pa povezovanjem na internet preko vozlišč v drugem pravnem okviru, kar pa še vedno ne spremeni dejstva, da je bil dostop do podatkov omejen. Večina uporabnikov svetovnega spleta ne premore dovolj znanj, da bi se tem filtracijskih sistemom, kjer obstajajo, znala uspešno izogniti. Poleg tega je treba upoštevati še, da iskanje cenzuriranih vsebin preko vmesnikov bistveno podaljšuje dostopni čas do zelene strani, saj povezovanje preko takšnih serverjev ponavadi zelo upočasni internetno povezavo. Drugo področje je področje nadzora nad samo komunikacijo.

⁸⁹ Viri se pri ocenah precej razlikujejo. Primerjaj: <http://www.hrw.org/reports/2006/china0806/3.htm> in http://www.zonaeuropa.com/20050514_1.htm, nazadnje dostopano 22. 11. 2006

5.2 Socialne norme interneta

Čeprav internet v svoji tehnični arhitekturi še vedno nosi ostanke vrednot svojih očetov, pa nekateri vseeno trdijo, da teh vrednot v odsevu socialne arhitekture, ali bolj jedrnato, njegove kulture, ni več. Hekerska kultura ali hekerski etos⁹⁰ omogoča uspešno (memetično) repliciranje internetne kulture. Izhaja iz dejstva, da so uporabniki omejeni z arhitekturo interneta in se ravnajo v skladu z internetnimi vrednotami. Zaradi medsebojne psihološke odvisnosti med obnašanjem uporabnikov in njihovimi stališči se njihova stališča oblikujejo z njihovim obnašanjem (Malcom 2006: 11). Učinek Delfi⁹¹ je tako morda ključni vzrok odprtokodnega gibanja (Kutoš 2005: 359), ki se po etosu bistveno ne razlikuje od vzdušja internetne skupnosti, zbrane okoli IETF, ki je svoje rešitve prav tako odprtokodno postavljala v javno obravnavo s serijo dokumentov RFC, o katerih smo govorili v drugem poglavju. Dosežki, ki izvirajo iz kolektivnega pristopa k težavi reševanja napak, vsekakor narekujejo tudi drugačna pravila obnašanja: kolektivno etiko, etiko deljenja z drugimi v nasprotju z individualistično etiko (Kutoš 2005: 359).

Poseben vrednostni sistem hekerske skupnosti je seveda povsem legitimen, toda prepreke »novega kolektivizma« ležijo na več ravneh. Hekerska kultura, odprta koda, CC in ostali koncepti, ki so zaživeli v kiberprostoru, so kot sistem obnašanja do neke mere inkorporirani v etos povprečnega uporabnika interneta. Zlorabe na področju pornografije, avtorskih pravic ali kršitve otrokovih pravic izpričujejo tudi drugo stran uporabe interneta, ki prav tako izvira iz njegove zasnove. Odprtokodna ideologija medsebojne psihološke odvisnosti med obnašanjem uporabnikov in njihovimi stališči, kot jo opisuje Malcom, pa ne more nadomestiti zbiru pravil, ki bi ravnanje posameznih uporabnikov interneta ustrezno regulirala.

Seveda obstajajo velike diskrepance med uveljavljenimi sistemi avtorskih pravic in dejanskim izvajanjem zakonov v novih okoljih. Obstaja precej teorij o tem, kako naj bi bil splet reguliran. Tudi v slovenski zakonodaji je debata o regulaciji poleg nadzora nad

⁹⁰ Heker je oseba, ki z užitkom do podrobnosti spozna delovanje sistemov – še posebej računalnikov in računalniških mrež. Pogosto se beseda uporablja v pejorativnem kontekstu. Definirani so v internetnem uporabniškem slovarju RFC1983. Crackerji so po istem viru definirani kot osebe, ki poskušajo vstopiti v računalniške sisteme brez pooblastil. Vir: <http://www.faqs.org/RFCs/RFC1983.html>, nazadnje dostopano 26. 10. 2006

⁹¹ Najverjetnejši izvor izraza je t. i. »metoda Delfi«, ki so jo v 50. letih 20. stoletja razvili v korporaciji RAND

kiberkriminalom⁹² in zaščite pred kršitvami pravic otroka predvsem v razmerja do vprašanj avtorskih in sorodnih pravic.

Pikakomunistični manifest je postavljen v Kutoševo točko kaosa, kjer nad individualnim principom ustvarjanja, inherentnim avtorskemu delu, popolnoma prevlada kolektivistična etika ustvarjalne skupnosti (Kutoš 2005: 360). Pikakomunisti se zavzemajo za ukinitve vse privatne lastnine v idejah, čeprav priznavajo zaščito integritete vsakega kreativnega dela.⁹³ Popolnoma drugačen sistem pa predstavi Lessig: ko govori o zaščiti lastnine vedno znova poudarja njeno razmerje do svobode govora, ene temeljnih ustavnih pravic večine sodobnih držav.

5.2.1 DRM - Upravljanje z digitalnimi pravicami

Čeprav naslednji primer ne zadeva le spleta, pa je razvoj medmrežnih aplikacij, s katerimi si uporabniki prenašajo tudi avtorsko zaščitene vsebine, verjetno pripomogel k nastanku pričujoče uredbe verjetno pripomogel. Uredba ponazarja izzive, ki jih izgraditev informacijskih družb postavlja industriji, nacionalnim državam in njihovim zakonskim okvirom. 21. oktobra 2006 je v Sloveniji začela veljati vladna Uredba o zneskih nadomestil za privatno in drugo lastno reproduciranje, s katero je Vlada RS določila višino zneskov nadomestil za reproduciranje. Uredba sicer samo nadomešča podobno uredbo, ki je bila v veljavi od 19. septembra 1998 in je nadomestila Uredbo o zneskih nadomestil za privatno in drugo lastno reproduciranje (Uradni list RS, št. 33/97). V skladu s 37. členom Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP-UPB2): *(i)ma (avtor) pravico do primernega nadomestila za tonsko ali vizualno snemanje in za fotokopiranje svojega dela, ki se izvrši pod pogoji privatne ali druge lastne uporabe iz 50. člena tega zakona* (Uradni list RS, št. 33/97).⁹⁴

Drugi člen uredbe pravi, da se nadomestilo za tonsko ali vizualno snemanje varovanih del plačuje pri prvi prodaji ali uvozu novih naprav za tonsko in vizualno snemanje. Težava nastopi že zaradi načela prostega pretoka blaga in kapitala znotraj območja Evropske unije.

⁹² Kjer se Slovenija ravna predvsem po Konvenciji o kibernetiski kriminaliteti (2002)

⁹³ Molgen, Eneb (2003): The dotCommunist Manifesto. Dostopno na:

<http://emoglen.law.columbia.edu/publications/dcm.html>, nazadnje dostopano 3. 11. 2006

⁹⁴ Reproduciranje že objavljenega dela (je sicer) prosto, če je izvršeno v največ treh primerkih in če so izpolnjeni pogoji iz drugega ali tretjega odstavka tega (50.) člena. Torej, fizična oseba lahko reproducira delo če primerkov ne izroči ali priobči v javnosti in če pri tem nima namena dosežati neposredne ali posredne gospodarske koristi.

Prost pretok blaga je eden izmed temeljev za delovanje notranjega trga EU. Temelji na načelu, da nobena država članica ne sme postavljati ovir za nek proizvod, ki je legalno na trgu katerekoli druge države EU.⁹⁵

Temeljni problem se pojavi ob načinu državne obdavčitve zasebnega uvoza potencialnih nosilcev varovanih del.⁹⁶ Uredba v 2b) točki 3. člena predvideva tudi nadomestila pri prvi prodaji ali uvozu nosilcev, ki niso izključno namenjeni reproduciranju avdio in/ali vizualnih del. Izrecno navedeni v tem delu so podatkovni CD in DVD nosilci ter računalniški trdi disk. Pomembno je dejstvo, da ti nosilci lahko sploh ne vsebujejo nobenega z avtorskimi ali sorodnimi pravicami zaščenega dela. Ker uredba te možnosti posebej ne omenja, bodo tudi za te nosilce zavezanci iz prvega odstavka 38. člena ZASP plačevali znesek nadomestila, določen za tip nosilca v uredbi. Ker država s tem posredno zvišuje dajatve za te nosilce, sta možni dve ekonomski posledici:

1. da se bo višina nadomestila v delu ali celoti prenesla na prodajno ceno potencialnih nosilcev avtorskih del;
2. da se bodo zaradi ostre konkurence na trgu plačniku nadomestila povišali stroški za znesek nadomestila, kar bo na dolgi rok zmanjšalo konkurenčnost tega dela trga

Poleg ekonomskih so tu tudi implikacije, povezane z naravo nadomestila. Vprašanje, ki si ga pri tem lahko zastavimo je, ali naj se vsak potencialni nosilec ali predvajalnik avtorske pravice na svoji poti do končnega kupca sreča z nadomestilom za nekaj, za kar sploh ne bo nujno uporabljan. Lahko da bo šlo za avtorsko delo, ki je zaščiteno z ustreznimi členi ZASP-UPB2, ni dano v prosto javno rabo, a se na tem delu hkrati ne prepoveduje brezplačnega nadaljnjega reproduciranja in distribuiranja.⁹⁷ Andraž Tori, član kolektiva Kiberpipa, ki svoja dela izdaja pod licenco CC, je izpostavil težavo, da »tudi, ko avtor ne uveljavlja pravice nadomestila po 37. členu ZASP-UPB2 in je to ob reprodukciji njegovega dela vseeno izplačano, pomeni, da ima s tem delom nepooblaščen materialno korist nekdo drug. To je moralno sporno, saj takšen dogodek krni duhovno vez z delom« .⁹⁸

⁹⁵ Urad vlade RS za informiranje: <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/945-2/>, nazadnje dostopano 21. oktobra 2006.

⁹⁶ Uredba s tem nikakor ne legalizira nedovoljenega presnemavanja izvornikov, kar pojasnjuje že njeno poimenovanje - Uredba o zneskih nadomestil za privatno in drugo lastno reproduciranje

⁹⁷ Kar je skladno z načinom uporabe avtorskih pravic pri konceptu Creative Commons

⁹⁸ Tori, Andraž: Pripombe na uredbo o zneskih nadomestil za privatno in drugo lastno reproduciranje <http://liste2.lugos.si/pipermail/lugos-list/2004-August/042189.html>, nazadnje dostopano 21. oktobra 2006

Po Torijevem mnenju sta možni dve rešitvi:

1. Da se nadomestila za kopiranje avdiovizualnih del po 50. členu ZASP postavi na tarifo 0 SIT. Nadomestilo se izkaže v povišanju cen avtorskih izdelkov samih in ne v ceni medijev. Tako skupina avtorjev, ki svoja dela izdaja pod licencami CC, ne bo prizadeta.
2. Da se omogoči način, kako oprostiti plačila nadomestil tiste, ki medije uporabljajo za kopiranje vsebin, katerih avtorji ob javni objavi, predvajanju, reprodukciji in distribuciji del zanje ne zahtevajo materialne kompenzacije.

Tudi če pustimo ob strani dejstvo, da ne obstaja nobena logična zveza med virom in ciljem prispevkov, uredba nediskriminatorno določa, da se za vsak pomnilniški in reprodukcijski medij nadomestilo mora plačati.⁹⁹ Predlog uredbe je z nekaj manj bistvenimi spremembami z 21. oktobrom 2006 stopil v veljavo.

Dizardova »kolektivizacija inteligence«¹⁰⁰ bolj sovпада s konceptom Creative Commons kakor besedilom navedene uredbe. Creative Commons se odziva na spremenjene okoliščine ustvarjanja, kot jih prinaša razvoj digitalnih tehnologij, medijev in načinov kulturne produkcije. Ustvarjalcem ponuja vnaprej pripravljene prosto dostopne licence, s katerimi jasno določijo dovoljeno in nedovoljeno uporabo svojih del, tako da lahko dela svobodneje in zakonito krožijo med uporabniki.¹⁰¹ V primerjavi z navajano uredbo, ki enostransko in diskriminatorno uvaja »sistem retribucije« brez prave osnove, so CC primer dosti bolj smotrnega prenosa sistema avtorskih in sorodnih pravic v digitalno okolje, saj lahko sistemom licenc CC avtorji določijo pogoje uporabe, produkcije in reprodukcije svojih del.

Uredba izrecno ne kompenzira izpada nadomestil zaradi nelegalnega pridobivanja avtorskih del. Iz argumentacije Zavoda IPF, ki je po ZASP ena od kolektivnih organizacij, upravičena do sredstev iz naslova nadomestil, pa je razvidno, da so povišanje zneskov nadomestil

⁹⁹ Nadomestila za privatno in drugo lastno reproduciranje v imenu upravičencev in v skladu z začasno dodeljeno licenco zavezanci plačujejo Avtorski agenciji za Slovenijo. AAS zbrana nadomestila posreduje kolektivnim organizacijam avtorjev, izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in filmskih producentov v deležih, ki jih določa 154. člen ZASP. Vir: http://www.zavod-ipf.si/media/documents/200607/nadomestila_za_privatno_in_drugo_lastno_reproduciranje.pdf (21. 10. 2006) Četudi svojega avtorskega dela avtor ne izdaja pod oznako CC ali katero od oznak, s katerimi dovoljuje njegovo reprodukcijo, ni dosegel zadostnega pogoja za pridobitev teh sredstev, saj mora biti član katere od organizacij, ki ta denar razdeljujejo.

Raziskava Mediane (dostopno na http://www.uil-sipo.si/UIIL_porocilo_01072005.pdf - 21. 10. 2006) sicer kaže, da je delež uporabe digitalnih naprav za reproduciranje del, ki niso avtorsko varovana 25 odstoten, kar je v primerjavi z nekaterimi evropskimi državami precej nizko.

¹⁰⁰ Glej Deutsch v Dizzard 2002: 8-9 in str. 18 te diplomske naloge.

¹⁰¹ <http://creativecommons.si/> Slovenija je brezplačno licenco CC prevedla v slovenski jezik, prilagodila slovenskemu pravnemu redu in javno predstavila 29. oktobra 2006.

zagovarjali z logiko, da se velika večina (89 odstotkov) praznih CD-R nosilcev uporablja za presnemavanje avtorsko varovane glasbe. Podatka, kolikšen je pri tem delež legalnih kopij, ne posredujejo.

Uredba o zneskih nadomestil za privatno in drugo lastno reproduciranje postavlja regulatorja (državo) v podobno dilemo, kot se z njo soočajo upravljavci z DRM. Poleg systemskega vidika zaščite pred nelegalno reprodukcijo zaščitenih del, integrirane v same vsebine, se svetovni trendi nagibajo tudi k vsebinski ureditvi problematike – vzpostavitvi skupnega regulatornega okvirja.

5.3 Domena prava – kaj regulirati?

S komunikacijskega vidika je pravna praksa osnovana tako na »vsebini«, kakor tudi komunikacijskih praksah, ki so bile socialno omejujoče. Nove IKT so precej drugačne: bolj dostopne, vizualne in razporejene časovno in ne več prostorsko. Splošno sprejeto dejstvo je, da se spremembe socialnih praks dogajajo počasneje kot spremembe v IKT (Couch v Altheide 2001: 3). Apropiacija tehnologij v ekologijo komunikacije¹⁰² predstavlja nastajajoča razmerja med IKT, komunikacijskimi formati in socialnimi praksami (Altheide 2001: 3).

Skoraj vse, kar vključuje transfer informacij, se lahko dogaja »on-line«: izobraževanje, uprava, poslovanje, vse vrste medijskih dejavnosti kakor tudi pravna praksa. Zakoni, ki urejajo te aktivnosti, so se pogosto razvili kot specifično lokalni (Jonhson in Post 1996), kar je bilo, dokler niso nekatere teh aktivnosti presegle lokalne in nacionalne okvirje, verjetno smiselno.

Večina pravnih virov o internetu ureja enega od treh sklopov:

- področje trgovine;
- področje avtorskih in sorodnih pravic;
- področje pravic posameznika s posebnim poudarkom na otrokovih pravicah.

¹⁰² Pojem je Altheide vpeljal v svoji knjigi Altheide, David (1995): *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control*. Aldine De Gruyter, New York.

5.3.1 Ali je splet sploh medij?

Za odgovor na to vprašanje moramo najprej odgovoriti, ali splet sploh lahko obravnavamo kot medij. Če ga primerjamo z radiodifuznimi mediji so razlike večplastne. Splet kot medij lahko deluje praktično na vseh ravneh spletnega komuniciranja. One-to-many ali eden-z-mnogimi ter many-to-many ali mnogi-z-mnogimi je najenostavnejša in na spletu tudi največkrat obravnavana delitev na dve ravni komuniciranja, s katero se pokaže na temeljno razliko med tradicionalnimi mediji in spletom, na jasno možnost spleta, da v relaciji do prvih lahko nastopa interaktivno in recipročno. Bolj primerna je zato Burnett in Marshallova (Oblak in Petrič 2005: 60) delitev na medosebno, skupinsko, organizacijsko in množično, pri čemer pa jih ne gre razumeti kot med seboj izključujoče. Ker je splet le tehnologija za celo množico medijskih formatov, se postavlja vprašanje, ali ga sploh lahko obravnavamo kot medij sui generis.

Hkrati je treba, ko govorimo o spletu kot mediju, izhajati iz komunikacijske intence. Watzlawickov aksiom: »Posameznik ne more nekomunicirati«, ponavadi polemiko reducira do vprašanja, ali je vsa komunikacija intencionalna. Watzlawick v nekem intervjuju iz leta 1978 razlaga, da vsako obnašanje, četudi ni na zavestnem nivoju, lahko smatramo kot neko vrsto komunikacije, čeprav noče raziskovati v tej smeri, saj prizna, da trditev v nobenem utilitarnem smislu ne more biti aplicirana, izmerjena ali raziskana (glej Mattelart in Mattelart 1998: 53 – 55).

Splet v pravnem smislu vsekakor je objekt sui generis. Tako internet kot splet, prostor produkcije potencialnih medijskih vsebin, sta pravno klasificirana neodvisno od kategorizacij drugih pravnih pojmov zaradi svoje edinstvenosti.¹⁰³ Tudi če sprejmemo predpostavko, da splet ni medij sui generis, je gotovo neko novo socialno okolje, ki mu moramo na najširši ravni zagotoviti jasen sistem temeljnih pravic in svoboščin, spletno ustavo, v skladu s katero bomo lahko varovali vse njegove že obstoječe pridobitve, kakor tudi tiste, ki šele prihajajo.

Nastanek radikalno decentralizirane netržne produkcije na splošno, še posebej pa produkcija sebi enakih (peer production) odpira nove možnosti obnašanja posameznikov (Benkler 2006:

¹⁰³ http://en.wikipedia.org/wiki/Sui_generis, nazadnje dostopano 23. 11. 2006.

139). Poleg že obstoječih medijskih formatov splet močno vpliva na nastajanje novih, na primer državljskega novinarstva, s katerim se ukvarjajo tako tiskani kot elektronski mediji.

5.4 Strategije informacijske družbe v Evropski uniji in Sloveniji

Obstaja precej indicev, ki potrjujejo resne premike v medijskih trendih, ki so močno naklonjene digitalizaciji obstoječih platform, kakor tudi velike medijske konglomerate, ki bi bili sposobni vložiti dovolj sredstev v tovrstne investicije. Okrepljene s povečano stabilnostjo pravnih okvirjev so čezmejne investicije ponovno postale glavna značilnost trga elektronskih komunikacij v EU. Leta 2005 se je aktivnost na področju združitvev in prevzemov bistveno povečala, tako da so čezmejne transakcije, vzpodbujene predvsem z ekonomijo obsega ter implementacijo vseevropske strategije, dosegle najvišjo ocenjeno vrednost po letu 2000, saj so presegle višino 70 milijard evrov.¹⁰⁴

Evropska komisija je z direktivo i2010 sprejela jasno usmerjeno strategijo podpore vseevropskim projektom, saj se ob izzivih, ki jih prinaša konvergenca, EU mora odzvati s prilagoditvijo pravil, ki urejajo to področje, da bi ustvarili »enoten evropski informacijski prostor« (Reding 2005). Viviane Reding v svojih nastopih zagovarja predvsem vzpostavitev enotnega medijskega trga z enotnim pravnim okvirom, kar naj bi sprostilo nacionalne trge in vzpostavilo enake pogoje za konkurenco v sektorju ponudbe vsebin (Reding 2005a).

Medijska politika Evropske unije se odseva v neustreznem reguliranju drugega velikega stebra medijske regulacije. Leta 1989 sprejeta Direktiva o čezmejni televiziji se je v procesu sprejemanja, kakor tudi relativno neuspešnega amandmiranja, izkazala kot politično izjemno občutljiv proces, tako da je leta 1997 Evropska komisija morala priznati popoln neuspeh svoje politike na tem področju (B. Hrvatin in Kučić 2005: 60, 63 – 64). Komisija skorajda nima pristojnosti za svoje delovanje na področju regulacije medijskega lastništva in zagotavljanja pluralizma (ibid.: 66), saj se problem povečevanja koncentracije v EU še vedno rešuje v okviru splošnega konkurenčnega prava, čeprav se neprestano poziva k izvajanju specifičnih predpisov na področju medijskega sektorja (OSI/EU 2006: 123).

¹⁰⁴ COM(2006)68 final, str. 4. European Electronic Communications Regulation and Markets. 11th Report. 20. 2. 2006 Dostopno na: http://europa.eu.int/information_society/policy/ecomms/doc/implementation_enforcement/annualreports/11threport/com_2006_68_en.pdf, nazadnje dostopano 3. 11. 2006

Slovenija na področju strategij in zakonov s področja informacijskih tehnologij ne odstopa pozitivno od dokumentov, pripravljenih na ravni Unije. Do leta 2000 nobeno izmed ministrstev ni imelo formalne pristojnosti nad razvojem informacijske družbe. Leta 2004 je vlada ukinila Ministrstvo za informacijsko družbo in njegove pristojnosti prenesla na Direktorat za elektronske komunikacije v sklopu Ministrstva za gospodarstvo, Direktorat za informacijsko družbo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo in na druga resorno pristojna ministrstva. Nobeden od omenjenih direktoratsv v bližnji prihodnosti ne pripravlja celovite strategije razvoja informacijske družbe, ki je zagotovo v pristojnosti nacionalnih držav in je tudi ekonomsko upravičena, saj je četrtna rasti BDP in približno 50 odstotkov rasti produktivnosti v Evropski uniji posledica IKT.¹⁰⁵

Tudi oglaševalski sektor se še ne zaveda potencialov spleta, če kot pokazatelj stanja lahko vzamemo podatek (OSI/EU 2006: 257, razpredelnica št. 12), da edini slovenski oglaševalski časopis, Marketing magazin, v deležih porabe oglaševalskih sredstev po medijskih sektorjih za Slovenijo v letu 2005 sploh ne navaja svetovnega spleta. Radio ima na primer 8 odstotni tržni delež. Po podatkih raziskave v Veliki Britaniji so leta 2003 prihodki iz oglaševanja na spletu presegli polovico radijskih, leta 2007 pa bodo prihodki iz spletnega oglaševanja večji kot radijski.¹⁰⁶ V poročilu, ki ga navaja britanski Guardian,¹⁰⁷ pa naj bi do konca leta 2006 prihodki iz spletnega oglaševanja presegli tiste iz dnevnega tiska, ki je leta 2004 v Sloveniji imel 30 odstotni tržni delež.

Slovenska družba je dobila v vpogled doslej dva razvojna dokumenta ID:

1. Modro knjigo društva Informatika v letu 2000 in
2. Republika Slovenija v Informacijski družbi, razvojni dokument Vlade Republike Slovenije, sprejet 13. 2. 2003

Oba sta zastarela in se ne ukvarjata s trenutno relevantnimi vprašanji, povezanimi z razvojem interneta. Skupina Netcraft je v raziskavi aprila 2003 zabeležila okoli 40 milijonov spletnih

¹⁰⁵ Ministrska deklaracija 11. junij 2006, Riga, Latvija.

¹⁰⁶ Internet advertising revenues to surpass radio:

http://www.weboptimiser.com/search_engine_marketing_news/3081778.html, nazadnje dostopano 22. 11. 2006

¹⁰⁷ Media Guardian: The net closes in: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/story/0,1786393,00.html>. Delež internetnega oglaševanja v Veliki Britaniji je sicer najvišji med evropskimi državami, saj je novembra 2006 dosegal 14 odstotkov vsega oglaševanja. Vir: <http://business.guardian.co.uk/story/0,1853873,00.html> nazadnje dostopano 26. 11. 2006

strani po svetu. Do novembra 2006 je število naraslo na 101,435,253.¹⁰⁸ Poudarek Sveta Evropske unije, da so »bolj osredotočene, učinkovite in integrirane IKT politike nujne tako na evropskem kot nacionalnih nivojih nujne za doseg lizbonskih ciljev ekonomske rasti in produktivnosti (CEU 2005: 4)«. Članicam Unije hkrati predlaga, naj v nacionalnih razvojnih strategijah opredelijo prioritete ID, da bo potencialni prispevek IKT k lizbonskim ciljem in dejavnosti za njegovo implementacijo v celoti odsevane v nacionalni politiki.

5. decembra 2006 javnosti prav tako še ni bilo posredovano uradno stališče slovenske vlade do prvega srečanja IGF, ki je potekalo od 30. oktobra do 2. novembra v Atenah, kjer so se na inavguralnem srečanju, ki se ga je udeležila tudi slovenska delegacija iz MG, pogovarjali o upravljanju s štirih temeljnih področij interneta in svetovnega spleta:

1. Varnosti, ki je temeljni kohezivni element pri gradnji zaupanja med uporabniki IKT;
2. Odprtosti interneta, kjer so obravnavali teme, povezane z zaščito temeljnih človekovih pravic;
3. Različnosti, kjer želijo opozoriti na dejstvo, da se internet mora razviti tudi v smislu večjezičnosti¹⁰⁹ in
4. Dostopu, kjer so poskušali definirati strategije premoščanja »digital divida« (glej IGF 2006: 1 – 8).

Noben del slovenske družbe (civilna družba, država ali zasebni sektor) ni vključen v novonastale dinamične koalicije, Slovenija tudi z nobenim aktualnim dokumentom ne izkazuje svojih namer razvoja ID. Evropska komisija v letnem poročilu o implementaciji strategije i2010 poudarja, da sta IKT ključni element za rast produktivnosti ter da njuna uporaba prispeva k blaginji modernih gospodarstev. Vendar tej ugotovitvi (na ravni EU, op. I. Č.) niso sledili ustrezni ukrepi (KOM 2006: 3). Ahovo poročilo kaže, da EU vse bolj zaostaja za ZDA in predvsem Kitajsko v deležu sredstev, namenjenih raziskavam in razvoju.¹¹⁰ EU

¹⁰⁸ November 2006 Web Server Survey: http://news.netcraft.com/archives/web_server_survey.html, nazadnje dostopano 22. 11. 2006

¹⁰⁹ Gre tudi za uporabo različnih, ne le latinskih znakov v Root zone file-u, saj morajo narodi, katerih pisava je različna od latinskega zapisa, pod vplivom »kulturne hegemonije« par excellence svojo kulturo, jezik in identiteto prilagoditi ameriško – evropskemu modelu. Semantične rešitve v smislu večjezičnosti so zato potrebne tako pri Root zone file-u kot v sistemu TLD.

¹¹⁰ Ustvarjanje inovativne Evrope: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/aho_report.pdf, nazadnje dostopano 8. 12. 2006, str. 3

srečala z vedno večjimi novimi izzivi, kot so zagotovitev digitalnega materiala z varstvom avtorskih pravic na evropski ravni, razvoj rešitev za upravljanje DRM, potreba po posodabljanju pravil o varstvu potrošnikov in podatkov ali boj proti razširjanju nezakonitih vsebin po spletu (KOM 2006: 3). Poročilo ugotavlja, da so zaradi neizpolnjevanja ciljev strategije i2010 ogroženi tudi cilji lizbonske strategije, zato Komisija predvideva prevetritev programov razvoja IKT v letih 2006-07 (glej KOM 2006: 7 – 8).

Redingova opozarja na ugotovitev, da regulacija igra zelo pomembno vlogo v »investicijski lestvi« (vlaganja v internetno infrastrukturo, op. I. Č.), posebej v članicah s šibko ali neobstoječo infrastrukturo (Reding 2006a). Zaradi specifik razvoja ID in IKT je nujno prilagajanje strategij nacionalnim okoljem in nacionalnim razvojnim programom. V tem trenutku v Sloveniji strategij razvoja ID, kljub dobro znanim pozitivnim učinkom, ni.

6. ZAKLJUČEK

Strukture interneta dovoljuje, da se na robustno jedro skozi posrednike priklopijo različna vozlišča, ki potem med seboj komunicirajo. Pluralnost ponudbe vsebin je zagotovljena s čimbolj konkurenčnimi pogoji samega dostopa do interneta. Lastništvo infrastrukture, po kateri bomo, ob vidnih konvergenčnih trendih, komunicirali z drugimi, spremljali vse vrste medijskih formatov (od televizije preko filmov in glasbe do člankov, revij, blogov, itd.), poslovali in kupovali, je prva ključna točka te naloge. Zagotovitev konkurence na zadnjem kilometru pomeni odvzeti nekemu ISP-ju položaj, da bo cenovno diskriminiral zoper ponudbeno stran ali stran povpraševanja. Kot kažejo raziskave, pomeni to za uporabnika manjši pritisk na cene dostopa, za ponudnika aplikacij ali vsebine pa relativno manjšo možnost diskriminacije zoper njegov izdelek. Konkurenčnost ponudbe pa je le prvi pogoj za zagotavljanje nevtralnosti »mreže mrež«.

Kakor si ponudniki internetnih storitev želijo diskriminirati na strani ponudbe, želi država ponovno vzpostaviti neko vrsto nadzora nad delovanjem v tem socialnem okolju – najsi na področju trgovine, intelektualne lastnine ali pornografije. Michael Kleiber, nekdanji poljski minister za znanost je na WSIS leta 2003 predstavil stališče poljske vlade, ki meni, da je neovirana izmenjava informacij in prosti tok idej brez prepovedi daleč najboljše zagotovilo za razvoj najbolj bistvenih človekovih pravic.

Tudi če bi države hotele posegati v področje nadzora nad internetom, so njihove možnosti precej omejene iz dveh razlogov. Prvič. Internet je v svoji zgradbi zelo nevtralen in »neumen«, zato sam »sistem« ne more vršiti kakšnega posebnega nadzora. Država, tudi Slovenija se lahko odloči, da se preizkusi v cenzornih praksah in zgradi na vseh fizičnih izhodnih točkah iz države požarni zid (kot je to storila Kitajska in Vietnam), ki bo, kakor kažejo primeri, bistveno okrnil možnosti svobodne izbire. S tem pa seveda tvega, da bo bistveno vplivala na inovacijski proces in delovala ekonomsko škodljivo, saj rast IKT poganja gospodarsko rast in produktivnost sleherne države. Drugič. Centralizirane točke nadzora so še vedno v rokah ZDA, ki se le počasi odpira v manj centraliziranemu upravljanju z internetom.

Države imajo neko mero izbire, do kod bodo internet in svetovni splet regulirale. Prav tako imajo izbiro, kako ga bodo skupaj z ostalimi novimi tehnologijami poizkusile razvijati.

Globalnost fenomena svetovnega spleta ga ne odvezuje vedenjskih uzanc, nekakšne spletne ustave, ki niti ni imela možnosti pogoreti tako kot predlog evropske. Ustavo svetovnega spleta potrebujemo. Ustava bi bila dobra zato, da bi definirali temeljne vrednote nekega socialnega prostora, ki je postal paralelen prostor komuniciranja, učenja, pregledovanja medijskih vsebin, poslovanja, pa tudi kršenja nekaterih pravnih načel. Ustava bi predvsem morala zaščititi uporabnika in področje inovacij.

V razvitih družbah bo v prihodnje pomembno predvsem dvoje: ali bo vertikalna koncentracija uporabnikom onemogočala prost dostop do nekaterih vsebin in ali bodo podobni procesi bistveno vplivali na inovacijski proces. Južnokorejski Seul bo čez dve leti omrežen z brezžičnim internetom pete generacije, evropski prostor pa mora šele do leta 2012 popolnoma digitalizirati televizijske sisteme in sprostiti frekvenčni spekter novim tehnologijam. Obstoječa infrastruktura v veliki meri zadostuje ali bo kmalu zadostovala potrebam svetovnega spleta, inovacije se morajo dogajati na vsebinskem delu ponudbene strani.

Združene države Amerike, mimo katerih ne moremo niti v zaključku tega dela, morajo spoznati, da paralelni internet, ki se bo zgodil, če ne popustijo na ključnih zahtevah prepustitve nadzora nad rootom in TLD-ji neodvisnemu mednarodnemu konzorciju, škodi tako njihovi nacionalni ekonomiji kot pluralizaciji družbe. Če bo Kitajska razvila svoj sistem TLD in lasten root s svojimi programskimi vmesniki, bo JV Azija slej ko prej umanjala na digitalnem zemljevidu sveta. Glede na to, da ima Google na Kitajskem med iskalniki tretjinski delež, bi to za tuja podjetja v regiji pomenilo v najboljšem primeru le precej težav in dodatnih stroškov.

Slovenija nima koherentne strategije razvoja informacijske družbe. Z razbitjem MID na dva direktorata, dislocirana na dve različni ministrstvi, so se slovenske zmožnosti razvijanja praks, ki bi lahko spodbujale inovacije na tem področju, dodatno zmanjšale. Slovenija sledi implementaciji evropskih direktiv, ki pa so predvidljive do te mere, da bi lahko Unijo vodila z zgledom in si povečala ugled v mednarodni skupnosti. Dodati je treba, da sledenje evropskim direktivam ni tako zgledno, kar se odraža predvsem v odsotnosti nacionalne razvojne strategije razvoja prostora IKT več kot eno leto po sprejetju i2010, torej strategije na evropski ravni. Svojo politiko na tem področju bi Slovenija morala voditi čimbolj javno in vso energijo vložiti v čimvečjo dostopnost do novih tehnologij, posebej v geografsko odročnih predelih.

Večdelničarski odnos, kjer dinamične koalicije, sestavljene iz nacionalnih vlad, civilne družbe in posameznih gospodarskih subjektov lobirajo za skupne cilje po prvem IGF-u v Atenah, pošiljajo jasno sporočilo: internet kot javni prostor ne bo pristal v izključni regulacijski domeni nacionalnih vlad.

7. VIRI IN LITERATURA

KNJIGE:

1. Bagdikian, Ben (1992): *The media monopoly*. London: Beacon Press.
2. Bašić-Hrvatín, Sandra (2002): *Državni ali javni servis: perspektive javne radiotelevizije v Sloveniji*. Ljubljana : Mirovni inštitut. ,
3. Bašić-Hrvatín, Sandra, Kučíc, Lenart J. in Petković, Brankica (2004): *Medijsko lastništvo: Vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih državah*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
4. Bašić-Hrvatín, Sandra, Kučíc, Lenart J. (2005): *Monopoli – družabna igra trgovanja z mediji*. Ljubljana: Maska.
5. Bilwet (1999): *Medijski arhiv*. Ljubljana: Koda.
6. Castells, Manuel (1997): *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
7. Castells, Manuel (2001): *The Internet Galaxy*. Oxford. Oxford University press Inc.
8. Dizard, Wilson P., Jr. (1982): *The Coming of Information Age*. New York: Longman Inc.
9. Dohnanyi, Johannes von in Möller, Christian (2003): *The Impact of Media Concentration on Professional Journalism*. Dunaj: OSCE.
10. Halimi, Serge (2003): *Novi psi čuvaji*. Maska: Ljubljana: Mirovni inštitut.
11. Keane, John (1992): *Mediji in demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
12. Lessig, Lawrence (2005): *Svobodna kultura: narava in prihodnost ustvarjalnosti*. Ljubljana: Krtina.
13. Mattelart, Armand in Mattelart, Michele (1998): *Theories of communication: A short introduction*. London: Sage.
14. Oblak, Tanja in Petrič, Gregor (2005): *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. OSI/EU Monitoring and Advocacy Program (2006): *Televizija po Evropi: regulacija, politika in neodvisnost: Slovenija*. Budimpešta: Open Society Institute.
16. Paré, Daniel J. (2003): *Internet Governance in Transition: Who Is the Master of This Domain?* Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

17. Rovšek, Jernej (2005): *Zasebno in javno v medijih*. Zbirka Mediawatch, Ljubljana: Mirovni inštitut.
18. Splichal, Slavko (2002): *Principles of Publicity and Press Freedom*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc..
19. Benkler, Yochai (2006) *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven in London: Yale University Press Dostopno na: http://www.benkler.org/wealth_of_networks/index.php?title=Download_PDFs_of_the_book

ČLANKI:

20. B. Hrvatina, Sandra, Prpič, Marko (2005): Mediji v službi javnosti, V: Briggs in Burke: *Socialna zgodovina medijev*, Ljubljana, Sophia, str. 357-370.
21. Peter Jančič (2002): Etika in samoregulacija v medijih: Kako je nastal novi kodeks novinarske etike? V: *Medijska preža*, 15 (dec. 2002), 38-39, Mirovni inštitut, Ljubljana.
22. Splichal, Slavko (2001); Publiciteta, množični mediji in delitev oblasti. V: *Teorija in praksa*, 38 (1/2001), 29-46.
23. Ošlak, Darinka (2006): *Analiza na trgu in potrebni ukrepi na področju elektronskih komunikacij*, Apek: prezentacija 30. 11. 2006.
24. Tumber, Howard (2001): Democracy in the information age: The role of fourth estate in cyberspace. V: Webster, Frank, ur.: *Culture and Politics in the Information Age: A New Politics?*, Florence: Routhledge, 19 – 31.

ČLANKI IN OSTALI VIRI NA SPLETU:

Opomba: razen, če je navedeno drugače, je bil datum zadnjega dostopa za vse spletne povezave 8. 12. 2006.

25. Apek, Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije (september 2006): *Polletno poročilo o razvoju trga elektronskih komunikacij v Sloveniji v letu*

2006. Apek, Ljubljana. Dostopno na:
<http://www.apек.si/cache/bin?bin.svc=obj&bin.id=779>
26. Bašič – Hrvatina Sandra in Kučič Lenart J. (2003): *Medijska koncentracija v Sloveniji*. V: Mediawatch marec 2003, Mirovni inštitut, Ljubljana. Dostopno na:
<http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/16/trg/>
27. Becerra, Martin in Mastrini, Giulliermo (2005): Koncentracija medijskega lastništva. *Medijska preža* (nov. 2005). Dostopno na:
<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/svet/>
28. Blanchet, Marc (2006): *Migrating to IPv6: A Practical Guide to Implementing IPv6 in Mobile and Fixed Networks*. John Wiley & Sons, Ltd., New York. Dostopno na:
http://media.wiley.com/product_data/excerpt/20/04714989/0471498920.pdf
29. Boas, Taylor W. (2005): *Weaving the Authoritarian Web: The Control of Internet Use in Non-Democratic Regimes*. Berkley: University of California. Dostopno na:
<http://ist-socrates.berkeley.edu/~tboas/authoritarianweb.doc>
30. Durrer, Hans (2004): *Going digital?: Soundscapes 6*. Dostopno na:
http://www.icce.rug.nl/~soundscapes/VOLUME06/Going_digital.shtml
31. Cerf Vinton G. in Kahn Robert E. (1974): A Protocol for Packet Network Intercommunication. V: *IEEE Transactions on Communications*, 5, maj 1974. IEEE Communications Society, (<http://www.comsoc.org/>). Dostopno na:
<http://www.cs.princeton.edu/courses/archive/fall06/cos561/papers/cerf74.pdf>
32. Direktorat za elektronske komunikacije Ministrstva za gospodarstvo (januar 2006): *Strategija Republike Slovenije za uvajanje fiksnih brezžičnih sistemov – FWS v frekvenčnem območju od 3410 MHz do 3600 MHz na ozemlju Republike Slovenije (FWS 2006)*. Ljubljana. Dostopno na:
http://www.mg.gov.si/fileadmin/mg.gov.si/pageuploads/EKP/Sprejeti_predpisi/Elektronske_komunikacije/Z.Unijat_-_Strategija_FWS-sprejeta_na_Vladi_RS.pdf
33. Freepress (2006): *Out of the Picture: Minority & Female TV Station Ownership in the United States*, september 2006. Dostopno na:
www.stopbigmedia.com
34. Gordon, Rich (2003): *Convergence Defined*, odlomek iz knjige *Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Oxford.
<http://www.ojr.org/ojr/business/1068686368.php>

35. Hagen, Silva (2006): *IPv6 Essentials 2*. poglavje: *The Structure of the IPv6 Protocol 2nd edition*. O'Reilly & Associates, Cambridge. Dostopno na:
http://www.sunny.ch/downloadfiles/ipv6_sample.pdf
36. Johnson, David R. in Post, David G. (1996): Law And Borders - The Rise of Law in Cyberspace. *Stanford Law Review* 1367, Stanford. Dostopno na:
http://www.cli.org/X0025_LBFIN.html#2.%20%20Migration%20of%20Other%20Regulated%20Conduct%20to%20the%20Net in http://www.cli.org/X0025_LBFIN.html
37. Kerr, Orin S. (2003): The Problem of Perspective in Internet Law. *Georgetown Law Journal* 91, 357-405. Dostopno na:
http://ssrn.com/abstract_id=310020
38. Kertcher, Zack in Margailt, Ainat N. (2005). Challenges to Authority, Burden of Legitimation: The Printing Press and the Internet. V: *International Journal of Communications Law & Policy*, Münster, Yale. Dostopno na:
http://www.ijclp.org/10_2005/ijclp_webdoc_03_10_2005.htm
39. Komisija evropskih skupnosti (KOM) (2005): *i2010 – Evropska informacijska družba za rast in zaposlovanje*. Dostopno na:
http://europa.eu.int/information_society/europe/i2010/docs/communications/com_22_9_i2010_310505_fv_sl.doc
40. Komisija evropskih skupnosti (KOM) (2006): *i2010 – prvo letno poročilo o evropski informacijski družbi*. Dostopno na:
http://europa.eu.int/information_society/europe/i2010/docs/annual_report/com_2006_215_sl.pdf
41. Lemley, Mark A. in Lessig, Lawrence (1999): pričanje pred FCC v zadevi »Application for Consent to the Transfer of Control of Licenses MediaOne Group, Inc. to AT&T Corp.« 24. september 1999. Dostopno na:
<http://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/lem-lesd.pdf>
42. Lessig, Lawrence (2000): *Cyberspace's Architectural Constitution. draft 1.1*, tekst predavanja na www9, Amsterdam. Dostopno na:
<http://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/www9.pdf>
43. Media Access Project (2002): *Comments of Center for Digital Democracy et al. before the FCC*. Pričanje skupine Media Access Project 17. junij 2002. FCC, Washington, D. C. Dostopno na:
www.mediaaccess.org/filings/cablemodemcomments.pdf

44. Mowery, David C. in Simcoe, Timothy (2003): *Public and Private Participation in the Development and Governance of the Internet*. University of California, Berkley. Dostopno na:
<http://www.rotman.utoronto.ca/strategy/research/working%20papers/Simcoe%20-%20Internet%20Governance.pdf>
45. Mueller, Milton (2006): *Governors of Cyberspace*, *New Internationalist*, April 2006, št. 388. Dostopno na:
<http://www.newint.org/columns/currents/2006/04/01/governors/>
46. Reding, Viviane (2005): *Opportunities and challenges of the Ubiquitous World and some words on Internet Governance*. Bruselj 17. oktober 2005. Dostopno na:
http://ec.europa.eu/comm/commission_barroso/reding/docs/speeches/ubiquitous_world_20051017.pdf
47. Reding, Viviane (2005a): *Digital convergence: a whole new way of life*. Bruselj 20. maj 2005. Dostopno na:
http://ec.europa.eu/comm/commission_barroso/reding/docs/speeches/dle_20060530.pdf
48. Reding, Viviane (2006): *The Internet – key to freedom, democracy and economic development*. Atene, 30. oktober 2006. Dostopno na:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/650&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
49. Reding, Viviane (2006a): *From Service Competition to Infrastructure Competition: the Policy Options Now on the Table*. Bruselj 16. november 2006. Dostopno na:
<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/697&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
50. Ruttan, Vernon W. (2004): *Inventing the internet* (6. poglavje). V: *Is War Necessary for Economic Growth?* Oxford University Press, Oxford. Dostopno na:
<http://www.apec.umn.edu/faculty/vruttan/Chap6-Internet.pdf>
51. Saltzer J. H., Reed D.P. in Clark D.D. (1981): *END-TO-END ARGUMENTS IN SYSTEM DESIGN*, M.I.T. Laboratory for Computer Science, Boston. Dostopno na:
<http://web.mit.edu/Saltzer/www/publications/endtoend/endtoend.pdf>
52. Samuelson, Pamela (2003): *DRM {AND, OR, VS.} THE LAW*. V: *Communications of the ACM* Vol. 46, 4 (Apr. 2003). Dostopno na:
www.ischool.berkeley.edu/~pam/papers/acm_v46_p41.pdf

53. Shaw, Robert (2006). *Will Content Be King? Vilna: ITU Strategy and Policy Unit*.
Dostopno na: <http://www.itu.int/osg/spu/presentations/2006/shaw-content-king-vilnius-7-june-2006.pdf>
54. Svet Evropske unije (CEU) (2005): *i2010 - A European Information Society for growth and employment: Policy Debate and Council Conclusions on i2010 Strategy, Council Conclusions on eAccessibility*. Dostopno na:
http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/docs/council_conclusions_on%20i2010.pdf
55. Tariq, Omar (2006): *Internet Censorship: The End of Digital Libertarianism?* iSChannel 1, 11-16. London School of Economics, London. Dostopno na:
www.lse.ac.uk/collections/informationSystems/iSChannel/Tariq_2006.pdf
56. Taussig, Andrew (2005): *Organizirajte glas poslušalca in gledalca*. V: *Medijska preža*, 23-24 (nov. 2005), Mirovni inštitut, Ljubljana. Dostopno na:
<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/uvod/>
57. The Internet Governance Forum (IGF) (2006): *Inaugural Meeting Background Report*.
Dostopno na: <http://www.intgovforum.org/>
58. Wu, Tim (2003): *Network Neutrality, Broadband Discrimination*. Journal of Telecommunications and High Technology Law, Vol. 2, str. 141-178, Colorado.
Dostopno na: <http://ssrn.com/abstract=388863>
59. Yoo, Christopher S. (2004): *The Economics of Net Neutrality: Why the Physical Layer of the Internet Should Not Be Regulated*. Progress & Freedom Foundation, Washington, D.C. Dostopno na:
www.pff.org/issues-pubs/pops/pop11.11yoonetneutrality.pdf
60. Zittrain, Jonathan (2003): *Internet Points of Control*. Harvard Law School Public Law, Research Paper No. 54, Harvard. Dostopno na:
<http://ssrn.com/abstract=388860>
61. Evropska komisija (IP/06/1297) (2006): *Internet Governance: Commission welcomes move towards full private-sector management by 2009*. Sporočilo za javnost, 2. oktober 2006
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1297&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>